

Хорхе Луїс
БОРХЕС
**ВИБРАНІ
ПОЕЗІЇ**
У перекладах
Сергія Борщевського

Jorge Luis
Borges

Antología poética

Хорхе Луїс
Борхес

Вибрані поезії

*З іспанської переклав
Сергій Борщевський*

 Капльварія · Львів

ББК 84 (7Ap=Існ)6 - 5я44
Б-83

Хорхе Луїс Борхес
ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

З іспанської переклав *Сергій Борщевський*

Перекладено за виданням

Jorge Luis Borges
Obra poética, 1 – 3
Alianza Editorial, Madrid, 1998
Copyright © Maria Kodama, 1996
All rights reserved

Хорхе Луїс Борхес (1899-1986) — прозаїк, поет і публіцист, легенда сучасного літературного світу, Національна гордість Аргентини та символ літератури ХХ століття. Його світ — багатобарвний і безмірний, де незагаденно поєдналися світогляд аргентинця й громадянина цілої планети — умістив героїв давньогрецьких міфів і скандинавських саг, філософів, полководців, царів, іспанських конкістадорів і ватажків змагань за незалежність Південної Америки. А що безліч поетів і прозаїків різних часів і народів разом з їхніми персонажами. Всі в одному часовому вимірі — для Борхеса вони були сучасниками. Світ Борхеса наповнювали своїми голосами Вергелій, Шекспір, Верлен, Вітмен, Кіплінг, Спіноза... І з-поміж найулюблених — Гомер і Мілтон, його сліпі побратими.

*Випущено на замовлення Державного комітету
телебачення і радіомовлення України за програмою
«Українська книга» 2013 року*

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна відтворювати, зберігати в пошукових системах або пересилати в будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Кальварія»**.

ISBN 978-966-663-420-0

© Сергій Борщевський,
український переклад,
упорядкування, передмова, 2010
© «Кальварія», 2010, 2013

Письмена Борхеса

— В якому віці ви навчилися читати?
— Не пам'ятаю. Якби мені сказали,
що вміння читати й писати — природна здібність,
я повірив би в це.

*Із розмови аргентинського журналіста
Антоніо Карпіко з Хорхе Луїсом Борхесом.*

Хлопчик, який віддавав перевагу годинам, проведеним на самоті в батьківській бібліотеці, а не галасливим іграм ровесників.

Хлопчик, який соромився подарунків на день народження, бо вважав, що не заслужив їх.

Колишній хлопчик, який до останньої хвилини життя над усе цінував дружбу й етичність поведінки.

Стара людина, знавець багатьох мов, який не раз запитував себе: «З якою мовою на устах я помру?»

Хорхе Луїс Борхес.

Його поетична творчість поділяється на два періоди, між якими відстань у тридцять років. У першому — три видані збірки: «Шал Буенос-Айреса» (1923), «Місяць навпроти» (1926), «Зошит Сан-Мартіна» (1929). Збірок могло бути більше, але найперші три так і не побачили світ: вимогливий до себе юнак їх знищив. Другий період розпочинається книгою «Творець» (1960) і триває до кінця життя Борхеса. Остання збірка його поезій «Змовники» (1985) вийшла друком за рік до смерті автора.

Між цими двома періодами — проведена в Женеві юність («Женева — одна з моїх батьківщин»), що мала надзвичайний вплив на формування світогляду й усю подальшу творчість Борхеса, повернення до Буенос-Айреса, літературна діяльність і сліпота, яка, за словами самого письменника, насувалася поступово, на-

че захід сонця. Сліпота, що була прокляттям англійської гілки його роду — вона наздоганяла його прадіда, бабусю, батька, а в 1955 році заступила світло перед Хорхе Луїсом:

Журитись, дорікати — марна річ:
Так, вищу мудрість Бог явив ще раз,
З іронією давши водночас
Мені книжки і непроглядну ніч.

Сліпота заступила світло, але не світ. Свій власний світ — багатобарвний і безмірний, де незбагненно поєдналися світогляд аргентинця й громадянина цілої планети, — він вибудував сам. Цей світ умістив героїв давньогрецьких міфів і скандинавських саг, філософів, полководців, царів, іспанських конкістадорів і ватажків змагань за незалежність Південної Америки. А ще — безліч поетів і прозаїків різних часів і народів разом з їхніми персонажами. Всі в одному часовому вимірі — для Борхеса вони були сучасниками («Важливою є сама поезія, а не історія поезії. Гадаю, в країнах Сходу саме таке розуміння... Там не думають, чи один автор мав вплив на іншого; чи він жив раніше або пізніше. Перед кожним вічність; усі — сучасники».) Світ Борхеса наповнювали своїми голосами Вергелій, Шекспір, Верлен, Вітмен, Кіплінг... І з-поміж найулюбленіших — Гомер і Мільтон, його сліпі побратими.

А ще Спіноза, якому Борхес присвятив два сонети, дух якого неодноразово викликав у своїх прозових творах («Спіноза — одна з найшляхетніших особистостей в історії філософії чи то просто в історії».) Антоніо Карріко в розмові з поетом звернув увагу на те, що підсвідомо притягувало сліпого Борхеса до Спінози: той був оптиком і робив окуляри.

І водночас Борхес — поет і прозаїк — беззастережний аргентинець і стовідсотковий портеньйо*. Його світ — це райони, вулиці та закапелки Буенос-Айреса, якими він блукав у юності і продовжував блукати подумки — вже

* Мешканець Буенос-Айреса (Тут і далі примітки перекладача.)

незрячий, не в змозі бачити їх — на схилі літ. Його світ — це мелодії гітари і танго, і знамениті буенос-айреські поножовщики, і аргентинські степи, і визначні постаті національної історії, а серед них — і кревні родичі поета — полковник Франсіско Борхес, і «предків імена магічні: Лапріда, і Кабрера, і Суарес», закарбовані в назвах знайомих вулиць. В жилах Борхеса текла іспанська, англійська, португалська (звідси й прізвище письменника) кров, а ще, ймовірно, єврейська (принаймні про це свідчить прізвище його матері Асеведо), баскська і давня норманська (про далекого предка-нормана згадував сам Борхес). Можна припустити, що склонний до парадоксального мислення письменник не раз розмірковував над тим, скільком випадковостям і збігам обставин завдячує він своєю появию на світ. І водночас можна з певністю стверджувати, що для Борхеса, як і для багатьох видатних латиноамериканських письменників — Хуліо Кортасара, Габріеля Гарсії Маркеса, Mario Vap'аса Лльоси, — роки життя в Європі прислужилися не лише для приолучення до європейської та світової культури, а й для усвідомлення власної ідентичності, були своєрідною «Мандрівкою до витоків»*.

Зазвичай до Борхеса пристосовують його ж таки улюблени метафоричні образи: сни, дзеркала, лабіринти... В цьому, мабуть, є певний сенс. Однак мені творчість Борхеса більше нагадує серпантин гірської дороги, коли, ідучи вгору, час від часу опиняєшся над тими самими місцями, але спостерігаєш їх уже з іншого ракурсу.

Ось два сонети під спільною назвою «Шахи». В першому з них гравці рухають шахові фігури, спостерігаючи битву двох кольорів. В другому — вже вибудовується ланцюг: «Ведуть крізь чорну ніч і білу днину гравець фігури, а Творець — гравця». Але й цього Борхесові видається замало і він завершує сонет запитанням: «Який же бог за спиною Творця почав цю гру фантазій, часу й тліну?»

* Назва повісті кубинця Алехо Карпентьєра, батьки якого — француз і росіянка — прибули на Кубу за два роки до народження майбутнього класика кубинської літератури.

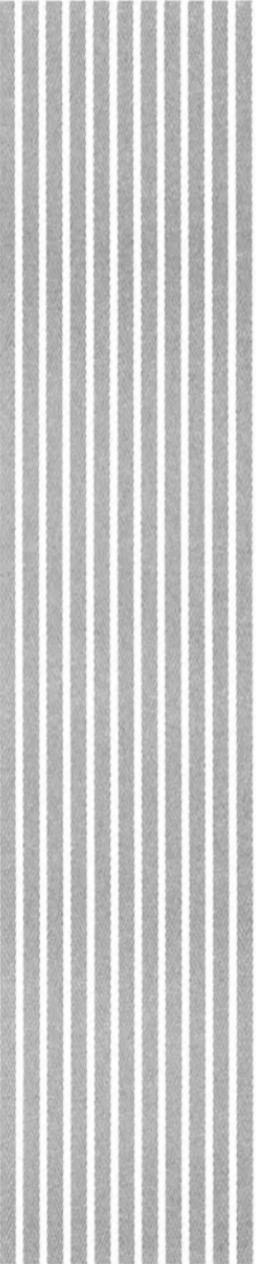
Або порівняймо три вірші — «Солдат Урбіни», «Читачі» та «Сон Алонсо Кіхано», де діють солдат Урбіни — Сервантес, Дон Кіхот і Санчо Панса, Алонсо Кіхано, котрий увісні бачить себе не лише Дон Кіхотом, але й Сервантесом, і — нарешті — сам Борхес. А ще ж є й інший — «Свідок» (так називається вірш) — сусідський син, котрий бачить двобій рицаря з вітряком, але так і не взнає кінця цієї пригоди, бо невдовзі його вже чекають власні — по той бік океану, в Південній Америці, яку наразі звуть Індіями.

Коментувати Борхеса — справа безнадійна. І не лише тому, що в короткому коментарі неможливо відокремити всіх його уявних персонажів од реальних осіб або дійти до витоків кожної аллюзії, кожної цитати та самоцитати. Борхеса — поета й прозаїка — слід читати як один суцільний текст, бо й сам він вважав одним суцільним текстом усю світову літературу.

Герой Борхесового оповідання «Письмена Бога» індіанський жрець Тсінакан, якого (як і його Бога) скинув з вершини влади іспанський конкістадор Педро де Альварадо, виснажений тортурами, пригадує раптом, що Бог; передбачаючи майбутнє велике лихоліття, написав у перший день Творіння магічну формулу, призначену його відвернути. Ніхто не знає, де саме і якими письменами він її окреслив, але відомо, що вона зберігається десь, і рано чи пізно обранець її прочитає. Тсінакан намагається уявити, де може бути закарбована магічна формула, й перебирає в пам'яті гори та ріки, небесні світила й злаки, трави, птахів, людей — коли раптом його осяває думка, що вона — на поцяткованій шкурі ягуара.

Мені здається, що кожна людина шукає письмена Бога самостійно і знаходить їх (якщо знаходить) в тому місці (Бог подбав про це), де знайти їх судилося саме їй. Хтозна, можливо, для когось цим місцем виявиться якийсь образ, рядок або слово Хорхе Луїса Борхеса.

Сергій Борщевський

Зі збірки
«Шал Буенос-Айреса»
(1923)

Південь*

На одному з твоїх подвір'їв дивитись
на прадавні зорі,
в сутінках сидіти на лаві й дивитись
на розсіяні ці лелітки —
моє невігластво не відає їхніх назв,
не вміє збирати їх у сузір'я —
і відчувати кругообіг води
в підземному джерелі,
пахоці жимолості й жасмину,
мовчання сплячого птаха,
склепіння портика та вологість —
може, все це і є поезія.

* Район Буенос-Айреса.

Троянди

Троянда,
нев'януча троянда, неоспівана мною,
трянда, що має вагу та запах,
трянда з чорного опівнічного саду,
трянда з кожного саду о кожній порі,
трянда, що воскресає з попелу
завдяки мистецтву алхімії,
трянда персів і Аристотеля*,
завжди самотня,
завжди троянда над трояндами,
юна платонічна квітка,
пломениста й сліпа троянда, неоспівана мною,
недосяжна троянда.

* Аристотель, Лодовіко (1474 – 1533) — італійський поет і драматург.

Порожня вітальня

Меблі з червоного дерева
попри нерішучість галтованої обшивки
продовжують посиденьки.
Дагеротипи підкresлюють
свою удавану близькість
до застиглого в люстрі часу
і губляться під нашими поглядами,
мов непотрібні дати
примарних роковин.
Нас давно вже шукають їхні
невдоволені голоси,
які збереглися хіба що
в наших перших дитячих днях.
Сьогоднішнє світло
проникає крізь шибки
з гомінкої запаморочливої вулиці
і нехтує, і притишує
слабкі голоси предків.

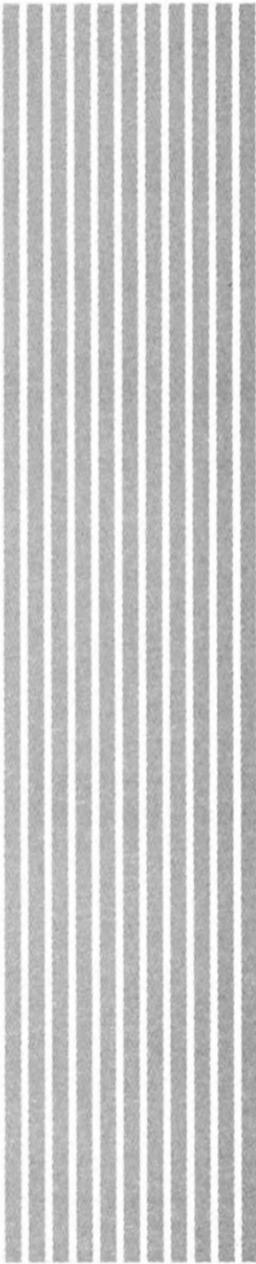
Докори сумління через будь-яку смерть

Вільний від пам'яті та надії,
безмірний, іреальний, майже прийдешній
мрець зовсім не мрець: він — смерть.
Наче Бог містиків,
що Його мусять зректися всі проповідники,
очужілий до всього мрець
уособлює вічні муки та потойбічність.
Ми все вкрали у нього,
не залишили ні кольору, ні звуку:
ось подвір'я, що його очі вже не побачать,
ось вулиця, де він чекав на свою надію.
Навіть те, що ми думаємо,
міг би подумати він;
ми, мов злодії, розділили
здобич ночей і днів.

Afterglow*

Зворушливим є завжди захід сонця,
хоч би який непоказний він був,
але найбільш зворушує сіяння —
останнє, відчайдушне —
яке затоплює долину,
коли за обрій вже сковалось сонце.
Нам боляче дивитись на це сяйво —
відчужене, трагічне та примарне, —
що прόсторові мороком грозить
і раптом гасне,
коли ми помічаєм його фальш,
як гаснуть сни,
коли ми розумієм, що спимо.

* Надвечір'я (англ.).

Зі збірки
«Місяць навпроти»
(1925)

На обрії передмістя

Пампо*,

я вдивляюсь в твою широчінь, що затоплює передмістя,
я сходжу кров'ю з твоїми заходами сонця.

Пампо,

я чую тебе в завзятих переборах гітари,
на оглядових вежах і в стомленому пихтінні
машин, які повертаються з літа.

Пампо,

атмосфери кольористого патіо** досить,
щоб відчути тебе своєю.

Пампо,

я знаю, крають тебе
борозни та провулки, і вітер, що тебе робить іншою.
Пампо — стражденна й мужня — ти вже на небі.
Не знаю, чи ти є смертю. Знаю: ти в моїм серці.

* Пампа — південноамериканський степ.

** Патіо — подвір'я.

Рукопис, знайдений у книзі Джозефа Конрада

На землях хитких, які випаровують літо,
у білому мріві невидима сходить дніна.
Вона полог ночі простромить несамовито
і берег запалить, і жаром дихне рівнина.

А ніч прадавня глибока — мов глечик, що воду
лиш всотує. По ріці брижі йдуть неозорі.
В індіанськім каное, задивившись на зорі,
людина палить сигару й вдихає свободу.

Одвічні сузір'я димок огортає сивий,
минулого й назви немає в цієї миті.
І світ — лиш кілька непевностей, лиш дух щемливий.
Найперша ріка. І найперша людина в світі.

Майже Страшний суд

Мій провулок знічев'я живе й віддається
мінливостям ночі.

Ніч — довге й самотнє свято.
В глибині душі я собою пишаюсь.
Літописець світу цього,
я засвідчив його неповторність.
Я оспівав вічне: примхливий місяць, любов,
від якої палають щоки.

Я увічнив у віршах місто, що мене огортає,
й даленіючі передмістя.
Я висловив подив там,
де інші бачили тільки буденність.
Всупереч млявій пісні байдужих,
я голос свій запалив од заходів сонця.

Я звеличив і оспівав
своїх предків по крові та мрії.
Я жив і житиму.
Я вклав чуття в суворі слова,
щоб вони не розчинились у ніжності.

Спомин про давню ницість підступає до моого серця,
наче мертвий кінь, викинутий на берег припливом.
Та зі мною лишаються ці вулиці й місяць.
Мені досі смакує вода, і поезія не відцуралась мене.
Краса вражає мене; хто зважиться мене засудити,
коли цей величезний місяць —
місяць моєї самотності — мені прощає?

Усе мое життя

Зі збірки
«Зошит Сан-Мартіна»
(1929)

Ніч, коли на Півдні біля нього пильнували

Через чиюсь смерть —
загадку, вакантним ім'ям якої я володію
і реальність якої ми нездатні збегнути, —
до світання розчинені двері одного дому на Півдні,
невідомого дому — я його не побачу вдруге, —
та цієї ночі він чекає на мене,
запаливши безсонне світло в години сну,
виснажений неспаними ночами, інакший,
ретельний в своїй реальності.

Його безсоння тяжіє над мертвою дорогою,
над вулицями, простими, наче сни,
над безкінечністю ночі,
що не має інших ознак життя,
крім кількох тутешніх чоловіків біля зачиненої
крамниці
та чийогось самотнього свисту.

Повільно, поринувши у чекання,
я дістаюсь до кварталу, та дому, їй дверей, які шукаю,
і мене зустрічають змушені бути суворими чоловіки,
ровесники моїх батьків,
і ми зрівнююмося долями в підходящій кімнаті,
що виходить у патіо, —
там владарює непроглядна ніч —
і говоримо незначущі слова —
реальність бо важить більше, —
і в люстрі ми — байдужі аргентинці,
і плин примарних годин вимірюється чашками мате*.

* Парагвайський чай.

Мене зворушують ретельні навички,
що втрачаються з кожною смертю, —
звичка до книг, до ключа, до певного тіла.
Я знаю, що всі, навіть сумні привілеї, —
з розряду дива,
і це багато важить: отак пильнувати,
сидячи довкола незнаного — біля небіжчика, —
щоб бути з ним разом й охороняти його першу
ніч смерті.

(Пильнування марнує обличчя;
наші очі вмирають у вишині, як Ісус.)

А химерний небіжчик?
Його реальність — під неподібними до нього квітами,
і смертна його гостинність дарує нам
ще один спомин на потім
і повчальні вулиці Півдня, щоб поволі їх осягнути,
і похмурий зустрічний вітер,
і ніч, що звільняє нас від найбільшої прикорості:
від марудної яви.

Франсіско Лопесу Меріно*

Якщо ти самохіть укрився смертю,
відмовився від всіх світанків світу,
словами знехтуваними тебе вмовляти марно,
судилась ім поразка, нездійсненність.

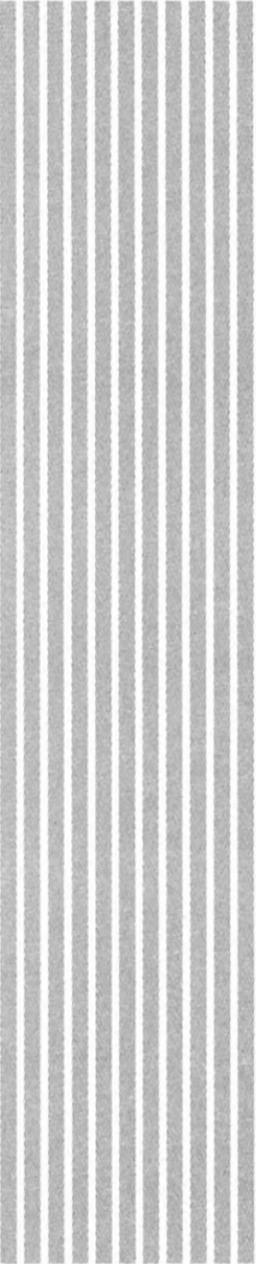
Тож нам лишилось висловити тільки
ганьбу троянд, які не втримали тебе,
і сором дня, що право дав тобі на кулю й смерть.

Що може протиставити наш голос
тому, що свідчать розклад, слози, мармур?
Та смерть нездатна вгамувати ніжність:
ті задушевні незбагненні вісті, що музика передає,
вітчизну, що її криниця уособлює та смоква,
любовний потяг, що виправдує всіх нас.

Я думаю про все це, зниклий друже,
про те, що смерть привабою здається;
ти дзвони чув, тобі ввижалась юнка,
сестра твоїх шкільних стараних літер,
ти в ній шукав розраду, мов у сні.

Якщо насправді, коли нас покидає час,
в нас осад вічності лишається, смак світу,
тоді легкою смерть твоя була,
як вірші — завжди в них ти нас чекаєш, —
тоді не опоганить морок твій
ця дружба, що волає.

* Лопес Меріно, Франсіско (1904 – 1928) — аргентинський поет,
у 23 роки наклав на себе руки.

Зі збірки
«Творець»
(1960)

Вірш про дарунки долі

Журитись, дорікати — марна річ:
так, вищу мудрість Бог явив ще раз,
з іронією давши водночас
мені книжки і непроглядну ніч.

Книжкове місто він очам вручив,
в яких огонь погас, які тепер
читають лиш у книгозбирнях снів
безумні глави, де світанок вмер,

роботі поступившись. Їм, либо нь,
даремно вже дарують щедрі дні
книжки, неначе письмена складні,
які в Александрії зжер огонь.

Від голоду і спраги у саду
вмирав король серед джерел дзвінких.
І я так само навмання бреду
поміж книжок, нездатний бачить їх.

Даремно цей конгломерат культур,
томи енциклопедій, словники,
Схід, Захід, космогонії, віки
будують на шляху моєму мур.

Повільно, крок за кроком, день за днем
я посохом обмащую в імлі
те, що здавалось раєм на землі, —
бібліотеку — мій новий Едем.

Тут порядкує щось таке, чого
не пояснити жеребом, мабуть.
У давні дні я розпочав цю путь,
книжки й пітьма — талан життя моого.

Блукаючи отак між стелажів,
я з жахом відчуваю: це — кінець
і я — не я, а зовсім інший, мрець,
що йтиме тут, мов я, коли я жив.

Котрий із двох цей вірш творить в цю мить?
Одна в нас тінь і два осібних я.
Та що вже важить це мое ім'я,
якщо нас неможливо розділити?

Груссак* чи Борхес, в любий, мов життя,
вдивляюсь світ, що огорнула мла.
Погас огонь, лишилася зола,
подібна так до mrій і забуття.

* Груссак, Поль (1848 – 1929) — аргентинський письменник, один із попередників Хорхе Луїса Борхеса на посаді директора Національної бібліотеки Аргентини; як і Борхес, був сліпим.

Пісковий годинник

Його мірилом слід зробити тінь,
колоною в спекотний день відбиту,
або ріку — немарно Геракліту
відкрила безум наш її глибінь.

Так, тільки долі й часові, мабуть,
вони подібні — тінь нечутна денна
й ріки стрімкої течія шалена,
що прокладає безупинну путь.

Ta іншу час речовину зустрів —
важку і разом з тим м'яку — в пустині;
вона немов на те й дана людині,
щоб нею виміряти час мерців.

Так і з'явивсь тому вже безліч літ —
ховають стародруки його чари —
прибор, який похмурі антиквари
збрали в свій хмурний химерний світ.

Непевні передвістя, меч один,
картини невиразні в телескопі,
і дерево сандалове, і опій
у тому світі, й жереб, пустка, тлін.

Хто перед цим прибором не спинивсь —
суворим і сумним — хоч ненадовго?
З косою разом атрибутом Бога
він став — так Дюрер змалював колись.

Ось конус перевернутий: згори
пісок донизу сиплеться повільно,
мов золото, заповнюючи щільно
скляний угнутий світ своєї гри.

Утішно так дивитись на пісок:
обачно кожна ковзає піщинка,
а потім вниз зривається так стрімко,
немов людина в свій належний строк.

Пісок той самий — цикл за циклом вслід —
тече, та путь його безперестанна;
так лине в прірву вічність нездоланна
під тягарем удач твоїх чи бід.

Падіння це не знає вороття.
Стікаю кров'ю я, не скло. Що далі
тече пісок у цьому ритуалі,
то швидше з ним із нас іде життя.

Мене манить пісок: космічний час
в нім відчуваю, ті події вічні,
що води Лети їх таять магічні
і пам'ять в дзеркалах своїх од нас.

Стовп диму й стовп огню між тих картин,
Рим з Карфагеном у затятім герці,
й землі сім футів — королю норвежців
сакс обіцяв й отримав слова він.

Піску невтомна нитка день і ніч
все тягне за собою неминуче.
Від часу (це ж матерія текуча)
я — випадкова — не врятуюсь річ.

Шахи

I

Гравці до світанкової пори
свої фігури рухають повільні,
а перед ними, в битві непохитні,
зійшлися два ворожі кольори.
В суперництві всіх форм — принада гри:
тут кінь легкий і пішаки невтримні,
незgrabний слон, король в заціпенінні,
лють королеви й прямота тури.
Розійдуться гравці й залишать їх,
колись поглине час гравців самих,
та не скінчиться битва незбагненна.
На Сході спалахнула ця війна,
на цілий світ поширилась вона.
Ця гра — така ж, як інша, нескінченна.

II

Слабкий король, пішак, тура стрімка
і королева — втілення сваволі,
що й слон зійшлися на чорно-білім полі —
їх вабить битва довга та важка.
Вони не знають, що чиясь рука
між ними вже розподілила ролі.
Від поруху її залежать долі
усіх — від короля до пішака.
Але й гравець, хоча не знає сам,
теж бранець гри (казав Омар Хайям).
Ведуть крізь чорну ніч і білу днину
гравець фігури, а Творець — гравця.
Який же бог за спиною Творця
почав цю гру фантазій, часу й тліну?

Дзеркала

Мене лякають дзеркала, не тільки
це непроникне скло — безживний світ,
химерний світ, в якому безліч літ
зникають і з'являються відбитки.

Я відчуваю страх перед рікою,
в якій відбилась неба глибина:
примарний птах в ній раптом вирина,
і брижить вітер, не дає спокою.

І перед чорним деревом, бо завжди
гладінь його поверхні втишині
повторює, неначе уві сні,
непевну білість мармуру й троянди.

Обтяжений мінливими роками
блукань невпинних по земних стежках,
запитую себе, чому цей страх
я відчуваю перед дзеркалами.

О ви, таємні дзеркала із міді,
із дерева червоного — у вас
хтось дивиться, а з вас — у світ, та враз
десь губиться в імлі тієї ж миті.

О скільки вас, готових тривіально
помножувати світ: талан дзеркал —
виконувати давній ритуал
народження, невтомно і фатально.

В запаморочнім вашім павутинні
цей світ примарний множиться. Бува,
людини подих, що іще жива,
туманить вас в нічному безгомінні.

На нас чатує скло. Якщо у спальні
є дзеркало на будь-якій зі стін,
я вже не сам. Є хтось. Відбиток. Він
влаштує свій спектакль на світанні.

Все діється, але ніщо зрадливо
у пам'яті не зберігає скло.
Мов рабини химерні, в нім, було,
читаєм книги справа ми наліво.

Король на вечір, Клавдій, плід уяви,
не відчував, що це лиш сон, не яв,
аж поки в ньому той, хто роль цю грав,
підступність не зронив під час вистави.

Як дивно, що існують сни в природі
і дзеркала: у плині днів щораз
відбитків світ буденно й звично нас
оточує — його позбутись годі.

Бог (я гадаю) ревно незбагненне
щораз творіння втілює своє:
зі сну у ньому морок постасє,
а глянець скла являє світло денне.

Бог сни створив і ночі — їх сторожу,
і дзеркала, щоб кожен зінав, що він
лише мара, якийсь відбиток, тлін,
тому я не лякатись їх не можу.

Дош

Над містом прояснішала блакить,
і дощ дрібний став зразу на크рапати.
Пішов чи йде він? Дош, напевне, завжди
в минулому розмірно дріботить.
Хто слуха дощ, той воскрешає мить,
коли прихильна доля без бравади
нам відкриває тайну троянди,
загадкою червоною манить.
Цей дощ, який засліплює шибки,
владе у передмісті на гілки,
на чорний виноград в саду старому —
його нема вже! — Вечір дощовий
доносить голос батька: ще живий
неначе він, вертається додому.

До портрета капітана армії Кромвеля

Ні, мури не скоряться в грізний час
тому, хто творить Господу молитви.
Ці очі, звиклі до видовищ битви,
вдивляються (крізь плин століть) у нас.
Британія з туману вирина,
і кінь, і дніна слави та відваги.
Лягла правиця на руків'я шпаги.
Зеленими полями йде війна.
Вгамуйся, капітане, все одно
ні шал, ні лати не спасуть людину,
якій дано одну-єдину днину.
Скінчилася ця історія давно.
Ржа вкрила меч, що стрінеш ти грудьми,
приречений (так само, як і ми).

Старому поетові

Кастильським полем ти ідеш поволі
Й не дивишся довкруг. З твоїх думок
не йде святий Іван, його рядок...
Заходить сонце ген на видноколі:
ковзнув по ньому погляд. Крізь полууду
глузливий місяць вже з'явивсь на світ
і так багрянцем закривавив схід,
мов це відбиток з дня Страшного суду.
Ти зводиш очі. І — хтозна-чому —
про давнє щось, що вже було з тобою,
приходить згадка спалахом невільним
і гасне вмить. Ти далі йдеш з журбою,
забувши власні вірші: «Став йому
кривавий місяць написом могильним»*.

* Цитата з вірша іспанського письменника Франсіско де Кеведо-і-Вільєгаса (1580 – 1645).

Blind Pew*

Від моря й воєн вдалини, за ними
тепер тужив сильніше він стократ.
Безсило шкандібав старий пірат
дорогами Британії курними.
Хазяйські пси брехали скрізь на нього,
на вулицях дражнили хлопчаки.
Були його притулком рівчаки,
щоб уві сні забутись ненадовго.
Та все ж він мав надію хоч яку:
він скарб зарив у золотім піску —
і примхи долі відступали геть.
Ти маєш теж надію хоч яку,
вона — твій скарб у золотім піску:
це неосяжна й неминуча смерть.

* Сліпий П'ю, пірат з роману Р.Л.Стівенсона «Острів скарбів».

Спомин про привид із тисяча вісімсот дев'яносто якогось року

Нічого. Тільки ніж Мураньї*. Тільки обірвана історія стара.
Хоч я його не знав, та хтозна-звідки до мене він приходить, мов мара.
Палермо** нижчим був. Тут мур в'язниці жовтів над передмістям серед хиж.
У цих провулках у руках убивці блукав колись отої мерзенний ніж.
Один лиш ніж. Обличчя риси стерті того, хто знався в цьому ремеслі
й робив свою похмуру справу смерті:
лишилась тінь і криці блиск в імлі.
Час, що туманить мармур без вагання,
хай збереже ім'я: Хуан Муранья.

* Хуан Муранья — «кучільєро» (поножовщик), що жив у Буенос-Айресі наприкінці XIX — початку XX ст., герой ряду творів Х.Л.Борхеса.

** Район Буенос-Айреса.

Спомин про смерть полковника Франсіско Борхеса* (1833 — 1874)

Я на коні лишу його в годину,
коли зі смертю стрівся — на смерку;
з усіх годин, що знав він на віку,
хай ця, гірка, триває без упину.
У білім пончо в чистім полі скаче,
мов біла тінь на білому коні,
сумний Франсіско Борхес. Вдалини
в стволах рушниць чатує смерть терпляче.
І ця безмежна пампа, й свист картечі,
вид бойовища — він до цього звик.
Нехай його віднині і повік
оточують такі знайомі речі,
величного в його епічнім світі,
і не потъмарить вірш цієї миті.

* Борхес, Франсіско — дід письменника, загинув під час громадянської війни в бою під Ла-Верде 2-го листопада 1874 року.

Борхеси

Про португальських пращурів моїх,
про Борхесів, я знаю надто мало,
та звички у мені живуть зухвало,
страхи й суворість, що були у них.
Мов не жили на світі до пуття,
далекі від мистецтва, ефемерні,
а все-таки вони — частки химерні
і часу, і землі, і забуття.
Хай так. Здійснивши місію важку,
вони — цвіт Португалії — у герці
на Сході штурмом здобули фортеці,
до моря вийшли й до морів піску.
Вони — король, що зник серед химер
в пустелі*, й той, хто твердить: він не вмер.

* Йдеться про португальського короля Себастьяна (1554 – 1578),
котрий пропав безвісти під час битви з маврами.

Луїсові ді Камоеншу*

Час без жалю та гніву вирок всім
виносить мужнім шпагам. Хмурий, бідний
вернувся, капітане, в край свій рідний
ти, щоб умерти в ньому й разом з ним.
В пустелі зачарованій лишивсь
цвіт португальський. Вторгненням вітчизні
загрожували віднедавна грізні
іспанці, переможені колись.
Можливо, там ти раптом зрозумів
(о, як би я хотів це точно знати),
що всі недавні непоправні втрати,
Схід, Захід, криця, шелест прaporів
триватимуть такі як є, відбиті
тобою в лузітанській «Енеїді».

* Камоенш, Луїс Важ ді (1524 – 1580) — видатний португальський поет, брав участь у бойових діях в Африці та морській експедиції до Індії, що надихнула поета на написання його головного твору — поеми «Лузіади» (Лузітанія — давньоримська назва Португалії).

Зі збірки
«Інший, той самий»
(1964)

Циклічна ніч

Це знали учні Піфагора ревні:
вертаються циклічно люди й зорі;
колись повторять атоми суворі
і Афродіту, і майдани древні.

В прийдешності під копитом кентавра
опиниться лапіт* необережний,
і Рим впаде, і в ночі необмежній
знов чутиметься стогні Мінотавра.

Безсонна ніч повториться в усьому.
Із черева того ж рука, що пише
оці рядки, родиться, як раніше.
(Ще Девід Г'юм** наполягав на цьому.)

Не знаю, чи ми вернемось повторно,
мов цифри у періодичнім дробі,
та Піфагорів кругообіг пробі
щоніч мене веде непереборно

в якесь із передмість, бо ця місцина
на Південь, Північ й Захід чимось схожа,
та завжди там блакитна огорожа,
тіниста смоківниця і стежина.

* Лапіти, за давньогрецькою міфологією, — плем'я, що воювало з кентаврами.

** Англійський філософ XVIII ст., історик, економіст і публіцист; тут мається на увазі його «Природна історія релігії».

Там мій Буенос-Айрес. Він кохання
для когось має, гроші, а для мене
тряпнду згаслу, плетиво химерне
цих вулиць; в їхніх назвах без вагання

я чую предків імена магічні:
Лапріда, і Кабрера, і Суарес...
Республіки й походи в них змішались,
звитяги та кончини героїчні.

Майдани в мандрах цих нічних химерних —
немов палацу мертвого подвір'я,
завулки, що складають це безмір'я, —
то галереї сну й страхів непевних.

Ніч, що Анаксагор* в своєму вченні
zmіг розгадати, й вічність нескінченна
вертаються, й поема безперервна:
«Це знали учні Піфагора ревні...»

* Анаксагор (бл. 500 – 428 до н.е.) — давньогрецький філософ.

Вірш про четверту стихію

Бог, що його хтось з родичів Атрея*
на березі схопив, зробився левом,
драконом і пантерою, і древом,
й водою. Бо вода — це суть Протея**.

Звичайна хмара й слава гордовита
багряного заходу в передмісті,
Мальстрему*** вир і стрімчаки льодисті,
а ще слюза, на честь твою пролита.

Ти в давніх вченнях — джерело таємне
родючої землі, вогню та сили
богів, що правлять світом. (Так учили
Сократ й Талес з Мілета**** недаремне.)

І море, й айсберг в морі — без пощади
він нищить кораблі — це наче рондо,
й безповоротний час, що йде назавжди, —
метафори твої, нестримна вода.

Була ти лабіринтом, що поволі
вів Одіссея манівцями довго,
де чатували жадібно на нього
і неминуча смерть, і примхи долі.

* Атрей — мікенський цар, батько Агамемнона та Менелая, герой Троянської війни.

** Протей — за давньогрецькою міфологією, морське божество, що могло перевтілюватися в будь-кого і мало пророчий дар.

*** Вир у Норвезькому морі поблизу Лофотенських островів.

**** Талес з Мілета (бл. 640 — бл. 547 до н.е.) — давньогрецький філософ; стверджував, що вода є основою всіх речей.

Виблискуєш безжалісним булатом,
в тобі, мов уві сні, страхів чимало.
У людських мовах ти — всіх див начало,
і плин твій зветься Гангом та Євфратом.

(Нова вода — священна, кажуть всюди,
та до води текти воді властиво,
і пориста планета, тож, можливо,
усі, що є, купались в Гангу люди.)

Облич, народів океан твій раптом
Де Квінсі^{*} в сні відкрився швидкоплиннім;
ти тамувала спрагу поколінням,
ти зналася з Ісусом, з моїм татом...

Моєму, водо, не відмов благанию:
якщо в цих віршах є моя заслуга,
про Борхеса згадай, плавця та друга.
До губ моїх прилинь у мить останню.

* Квінсі, Томас де (1785 – 1859) — англійський письменник.

Компас

Всі речі — це слова, що навздогін
одне за одним пише без спочину
Хтось або Щось, — історію невпинну
усього світу, нескінчений плин,
де Карфаген і Рим, я, ти і він,
життя — йому пояснення не стріну —
і страх перетвориться в плутанину,
в сум'яття вавилонське, в жереб, кін.
У кожній назві є щось незображенне;
в блискучій голці голубій непевне
тяжіння тіні вчулося мені,
що тягнеться по той бік моря, схоже,
подібна до годинника, а може,
до птаха, що ворушиться вві сні.

Поет XIII століття

Він дивиться на аркуш, на трудні слова свого найпершого сонета, в якому два катрени й два терцети перемішались — грішні й визивні. Перо щось виправляє в тишині і завмирає. Жах бере поета: немов із майбуття, лунає вперто спів солов'я, що чувся в давні дні. Чи він збагнув, що від цієї миті він більше не самотній в цілім світі, дав Аполлон йому той прототип, кристал магічний той, щоб зріли очі все, що дарують дні й ховають ночі: там хаос, лабіrint і цар Едіп.

Солдат Урбіни

Солдат гадав: той подвиг, що здійснив
на морі, повторити він не зможе,
тепер жде ремесло його негоже.
Іспанією, стримуючи гнів,
блукав похмурий і від тоскних днів
у мріях він шукав розраду, ю схоже
в минулому знайшов, віднині, отже,
він лицарем Роландо тільки й снив.
Стояв посеред поля сам-один
і милувався сонцем призахідним,
здавався сам собі самотнім, бідним,
не знаючи, чим володіє він;
до нього із химерних мрій тимчасом
вже Дон Кіхот і Санчо мчали разом.

Межі

Із вулиць тих, де вечорами дуже
яскраве сонце, певно, є одна,
якою я востаннє йшов байдуже
і навіть не гадав, що це вона,

покірливий Тому, хто міру всьому
встановлює й свої всевладні норми
для тіні, сну та будъ-якої форми,
що тчуть життя, щоб розпустить потому.

Якщо все має строки невідомі
й останній раз, і все, й ніколи більше,
хто скаже нам, із ким у цьому домі
востаннє попрощались ми раніше?

Ніч врешті відступає ефемерна,
і в стосі книг — над ними у господі
тінь ламана нависла та химерна —
є та, що прочитати її годі.

На Півдні різні двері незабутні
є й смоківниці, й кам'яні скульптури;
вони для моїх кроків недоступні,
неначебто не справжні, а з гравюри.

Якісь ти двері зачинив навіки,
є люстро, що тебе чекає марно;
і розстань ти не проминеш безкарно:
чатує Янус там чотириликий.

Якийсь твій спомин пам'яті глибини
від тебе вже сховали безнадійно;
до джерела не спустишся спокійно
ні в ніч ясну, ні сонячної днини.

Ти не повториш ті слова славутні,
що мовив перс про птаство і троянди,
коли на схилі дня у мить розради
сказати схочеш речі незабутні.

А озеро, а Рони* плин в безмежжі,
все давнє, що живе в моєму серці?
Мов Карфаген забудеться — пожежі
й пишнота Риму візьмуть гору в герці.

Мені перед світанком гомін чути
юром, що у далеч вирушають, певне;
це все колись улюблене й забуте:
час, простір, Борхес йдуть навік од мене.

* Натяк на женевську юність поета.

Інший

У першому із безлічі рядків
гекзаметрів залізних грек натхненний
величну музу зве й вогонь таємний,
щоб оспівати Ахіллесів гнів.
Він знов, що інший — Бог — в кромішній тьмі
труди людини враз проймає світлом.
Що всюдисущий Дух ширяє світом,
напишутъ згодом у Святім Письмі.
Значить своїх обранців за життя
безжалійний безіменний Бог всевладно.
Він Мільтону дав пітьму непроглядну,
Сервантесу — вигнання й забуття.
Йому належить все, що час донині
у пам'яті зберіг. Нам — рештки тлінні.

Троянда і Мільтон

З усіх троянд, що на землі цвіли,
з усіх, які поглинув час назавжди,
нехай для однієї лиш троянди
ні забуття не буде, ані мли.
Згадати її судилося мені,
безмовну скромну квітку цю — останню,
що Мільтон до лиця у днину давню
підніс, не в змозі бачити її.
О ти, якою б не була колись
в саду, що зник давно вже, загадкова
трояндо біла, жовта, пурпурова,
як у його руках, на світ з'явись,
невидима, у цьому вірші знов —
слонова кістка, золото чи кров.

Читачі

Хоча сумний кощавий дворянин
весь час долати рвався перешкоди,
подейкують, що в пошуках пригоди
з бібліотеки не виходив він.
І хроніка його перипетій,
його звитяг трагікомічна слава —
це зовсім не Сервантеса уява,
а хроніка його нестримних мрій.
Це жереб також мій. Я мусив щось
безсмертне і важливе поховати
в бібліотеці, де колись читати
історію ідалго довелось.
Хлопчак гортає сторінки повільно,
його щось невиразне вабить сильно.

Євангелія від Св. Іvana, I, 14

Легенда мовить, владар був один
на Сході, й слави він зажив людської,
бо від пишноти і нудьги двірської
тікав і розчинявся в юрбах він,
щоб десь у передмісті, без мети
блукаючи, позбутись дум настирних;
як той Гарун, емір всіх правовірних,
Господь серед людей бажає йти
й народжується від простої жінки,
як всі роді, що зникли вже навіки,
весь світ йому відкритий, всі путі,
вода, повітря, хліб, камінна брила,
а потім кров, тортури, зневісніла
юрба і цвяхи, й страта на хресті.

Пробудження

Світає, і від сновидінь до сну
загального роблю я спробу втечі,
сподівані місця займають речі,
і день новий приходить впервину,
і йде вчорашній день марудний геть,
а з ним — політ птахів і рух народів,
і Рим, і Карфаген, і дух походів,
полки, яким несло залізо смерть.
А ще приходить все, що знаю я:
мій голос, страх, лице і доля врешті.
Якби в новім пробудженні — у смерті —
знайшовся час, який мос б ім'я
забув і все, чим був я за життя!
Якби в той ранок взнав я забуття!

«Одіссея», пісня двадцять третя

Роботу звичну вже мечі зробили,
час помсти у минуле відійшов.
Вже щедро пролили ворожу кров
списи нещадні й невблаганні стріли.
До царства і до любої цариці
з походу повернувся вже Улісс.
Він переміг, бо стійко переніс
і гнів богів, і грізні громовиці.
Не поспішає більше він нікуди,
йому цариця голову на груди
поклала, пригорнувшись до царя.
Та де той чоловік, що на чужині
блукав, мов пес, позбавлений гордині,
і твердив, що Ніхто його ім'я?

Напис на примірнику «Беовулфа»*

Запитую себе все знову й знову,
чому так безнадійно й ревно я
учу, коли надходить ніч моя,
суворих саксів стародавню мову.
І пам'ять, вже послаблена роками,
повторює — хоч марно — ці слова
так, начебто життя моого канва
і тчеться, юз розпускається часами.
А що коли душі мої відкриті
секрети її віри й твердоти:
вона безсмертна й здатна осягти
і справдити спроможна все на світі.
За віршем цим і ревністю, однаке,
безмежний Всесвіт жде мене терпляче.

* «Беовулф» — англосакський героїчний епос.

До меча у Йоркському соборі

В мечі своїм живе герой один,
що вмер давно; здіймав його доволі
на морі часто і на суходолі
(хоч врешті марно) проти смерті він.
Смерть також марна. Ось цей чоловік:
з Норвегії білявий і нещадний
прибув сюди на поклик долі владний,
меч — його символ та ім'я повік.
Він вмер на чужині давним-давно,
та меч рука стискає все одно,
і перед ним я — тінь і порохно,
я — тільки мить, і — повторю стократ —
ця мить — лиш попіл, а не діамант,
бо лиш минуле справжнє, лиш воно.

Париж, 1856 рік

Він за роки прострації вже звик
випереджати смерть. Він чує втому,
йому так страшно вийти раптом з дому
в людську юрбу. З усіх відомих рік
він, Гайне, думає лише про час,
який виводить з присмерку поволі
його, а ще про те, що з примхи долі
юдей він і мужчина водночас.
Він мелодійні згадує пісні,
чиїм був інструментом, їх створили
не дерево, не птах, а вищі сили,
плин часу та його химерні дні.
Ні слов'ї вже не зарадять згубі,
ні ночі золоті, ні квіти любі.

Рафаель Кансінос-Ассенс*

Безсмертний в муках, звідав цей народ
презирства й переслідувань доволі.
І він священний жах такої долі
відкрив для себе, повної знегод.
Безсонними ночами, наче хміль,
вбирав псалми й пісні Письма Святого,
і радістю душа бриніла в нього,
й відчув своїми долю цю та біль.
Його Ізраїль кликав. Серцем він
почув цей голос; так одної днини
почув пророк із-за кущів ожини
зненацька голос Бога з верховин.
Так будь зі мною, пам'ять величава
Кансіноса; все інше скаже слава.

* Кансінос-Ассенс, Рафаель (1883 – 1964) — іспанський письменник.

До вина

У строфах бронзових Гомер подяку склав давно
тому, що серце звеселя, — тобі, п'янке вино.

Роки минали і віки, не стишуючи біг,
і з грецьких амфор перейшло ти у германський ріг.

З'явилось на зорі буття і на земній путі
давало людям ти снагу й вогонь у їх житті.

І завжди, де тече ріка людських ночей і днів,
струмить і твій потік, а з ним веселощі і спів.

Немов Євфрат, що споконвік пливе удалину,
так ти течеш через усю історію земну.

У кожнім келиху вина вражає нас проста
весь час метафора одна — червона кров Христа.

В рядках суфіста* запальних твій невгамовний шал:
ти в них троянда і рубін, і визивний кинджал.

Для інших — Лета, джерело сумного забуття,
ну, а для мене — радість ти братерського чуття.

Відкриєш, як Сезам, ночей давніших тайну,
ти — справжній дар; мов смолоскип,
ведеш крізь млу страшну.

Ти і запеклої борні, й вершин кохання знак.
Тебе покличу я колись, вино. Хай буде так.

* Суфіст — послідовник суфізму, містичної течії в ісламі.

1964

I

Тебе залишили, і втратив чари світ.
Сад, місяць і прогулянки повільні
скінчилися для тебе, і віднині
у місяці ти бачитимеш слід
минулого, відбиток самоти.
Навік прощайте, ніжні руки, скроні, —
тобі лишились спогади безсонні
і тоскні днини, повні пустоти.
Собі самому, наче закляття,
твердиш: чого не мав, те не пропало.
Але одної мужності замало,
щоб вивчити науку забуття.
Троянда — символ — серце рве, і схоже,
мелодія гітари вбити може.

II

Щасливим вже повік не буть мені.
Байдуже. Стільки є всього на світі.
Я знаю, глибини в єдиній миті
більш, ніж у морі. Довгі тільки дні,
але життя коротке. І на нас
жде темне диво — смерть: напоготові
це море, ця стріла, щоб од любові,
від місяця і сонця водночас
звільнити. Щастя, що давала ти
і відібрала, викреслю оманне.
Що всім було, нічим однині стане.
Мені ж лишиться втіха гіркоти
й химерна звичка, що веде, як досі,
на Південь, в той же дім на тому ж розі.

Ewigkeit *

Іспанським віршем хочеться мені
сказати те, що у добу далеку
латиною бентежило Сенеку:
в цім світі все належить хробачні.
Діяння смерті побілій прах
і перемоги хоче оспівати.
Владарка-смерть торує всюди шлях
й зневажно топче марноти штандарти.
Та ні. Свого єства, свого буття
нізащо не зречуся полохливо.
Я знаю: не існує забуття.
Ця кузня, місяць, вечір — їх щемливо
любив і втратив я без вороття —
у вічності триватимуть сяйливо.

* Вічність (нім.).

Спіноза

Юдея руки спритні і тонкі
скло обробляють у вечірній тиші.
Конає днина ця — така ж, як інші
(всі дні страшні, холодні та важкі).
І власні руки, й бляклив гіацінт
там, на краєчку гетто, в ці хвилини,
здається, не існують для людини,
котра із мрій творить свій лабірінт.
Відбита в мріях іншого свічада
йому байдужа слава і дівчата,
від міфів і метафор вдалини
скло обробляють руки ці прозорі:
безмежну мапу, світ Того, хто зорі
розсіяв у небесній вишині.

Ранок 1649 року

Простує Карл серед свого народу.
Вдивляється в обличчя знов і знов.
Відкинув руки стражників, немов
звільнившись від брехні, обрав свободу.
Він знає: він король і йде на страту.
Його чекає смерть, не забуття.
І клятий ранок цей — кінець життя,
однак він без страху віддається кату.
Все незворушно звик сприймати він
й життя пускати чвалом, без утаву,
тепер — супроти війська сам-один.
Ця страта — не ганьба. Вершив бо справу
не Божий суд — людський. Легкий уклін
і усміх. Він уміє це на славу.

Поетові-саксу

Твої сліди в Нортумбрії* давно
сніги вже вкрили білою габою.
Заходів сонця стільки між тобою
і мною — їх злічити не дано.
Повільно у повільній тьмі творив
ти про мечі метафори й про море,
про хаші, де чатують страх і горе,
і про самотність нескінченних днів.
Твоє ім'я і риси забуття
ховає у минулому від мене.
Ніколи вже не признаю я напевне,
який ти був насправді за життя.
Шляхи вигнання змушений пройти,
в суворій пісні залишився ти.

* Одне з королівств, утворених внаслідок англосакського завоювання Британії.

Буенос-Айрес

В тобі самому — на межі рівнини
і присмерку — я звик тебе шукати,
за гратами, де давні аромати
вчиваються вербени та жасмину.
У пам'яті Палермо жив ти, в нетрях,
що так дбайливо завжди зберігали
історії про карти та кинджали,
і в позолоті молотків на дверях.
Колись давно я міг тебе на Півдні
відчути враз, на будь-якім подвір'ї,
і в тінях, що спадають в надвечір'ї
й повсюди розпливаються повільні.
В мені тепер ти — доля мандрівна,
тебе згасити здатна смерть одна.

Буенос-Айрес

Мої поразки й днини безталанні
відбило місто це, мов на картині:
тут бачив я заходи сонця дивні,
а тут стояв у марному чеканні.
Мені всього тут надали доволі
непевне вчора й недвозначне нині.
Тут мої кроки тчуть щодня — невпинні —
безмірний лабіrint людської долі.
Чекає чорна днина в нетерпінні
той плід, який зірве назавтра ранок.
Тут тінь моя легка, немов серпанок,
загубиться, розтане в безгомінні.
Ні, не любов — страх нас з'єднав давно.
І тим-то любе так мені воно.

Кінджал

У шухляді лежить кінджал.

Його викували в Толедо наприкінці минулого століття; Луїс Мельян Лафінур* віддав його моєму батькові, який привіз його з Уругваю; Еварісто Карр'єго** тримав його якось у руці.

Ті, хто бачать його, бавляться ним якийсь час; вони вочевидь давно шукали його; рука квапиться стиснути руків'я, що чекає на неї; слухняний і владний клинок напруженого грає у піхвах.

Іншого прагне кінджал.

Він — не просто металева річ; люди вигадали й створили його з цілком певною метою; він якоюсь мірою вічний — кінджал, що минулої ночі убив людину в Такуарембо***, кінджали, які вбили Цезаря. Він прагне вбивати, прагне проливати зненацька кров.

У шухляді, серед чернеток і листів, спить кінджал нескінченним сном тигра, і рука оживає, стискаючи його, бо оживає метал, передчуваючи в кожному дотику вбивцю, заради якого його створили люди.

Часом мені його шкода. Скільки суворості, скільки віри, скільки незворушної чи наївної погорди, а роки марно минають.

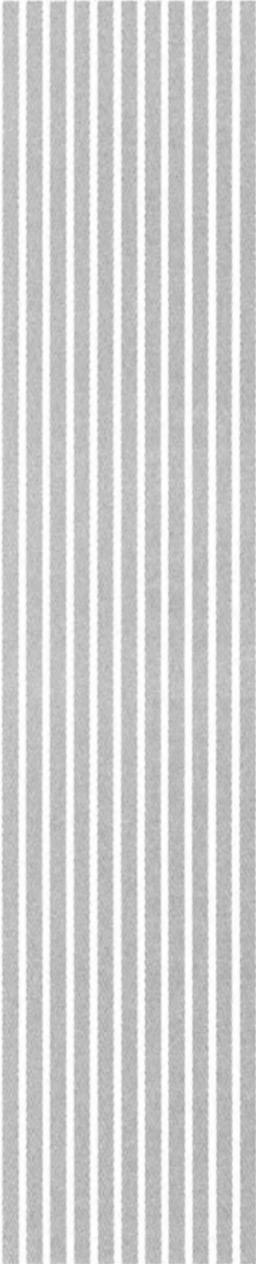
* Лафінур, Луїс Мельян (1850 – 1939) — уругвайський політик, дипломат, публіцист.

** Карр'єго, Еварісто (1883 – 1912) — аргентинський поет.

*** Місто в Уругваї.

Мертві забіяки

Химерні тіні, звичаєм своїм
як завжди на Липневому бульварі
вони стоять — такі ж старі примари
і лютий голод дошкуляють їм.
Коли західне сонце на межі
цих передмість шле промені останні,
вони приходять, мертві та фатальні:
їх ждуть дівки, і присмерк, і ножі.
В переказах, у відзвуку струни,
в речах непоказних, в чиємусь свисті,
в обличчі, у ході — у цьому місті
живуть сумною славою вони,
коли рука на затишнім подвір'ї
настроює гітару в надвечір'ї.

Зі збірки
«Для шести струн»
(1965)

Мілонга* про Хасінто Чіклану

Було в Бальванері** це, —
пригадую ніч ту давню,
коли у розмові хтось
згадав Хасінто Чіклану.

Іще хтось оповідав
про бйку і ніж убивці;
крізь роки нам світить блиск
тієї лихої криці.

Ім'я це хтозна-чому
мені не дає спокою;
цікаво, як виглядав,
людиною був якою.

Високий і щирий був,
із усмішкою ясною,
він голос не піdnімав,
вмів важити головою.

Так впевнено по землі
ніхто не ступав повіки,
народжений водночас
для любоців і для бйки.

Над патіо і садком
звелися вежі химерні,
і раптом ця нагла смерть
на вулиці в Бальванері.

* Аргентинська народна пісня і танець.

** Район Буенос-Айреса.

При тъмниному ліхтарі
одне тільки в око впало —
це тіні кількох людей
і леза зміїне жало.

Можливо, в ту саму мить,
як біль пройняв його тіло,
збагнув, що в останню путь
збиратися личить сміло.

Лиш Богові зазирнуть
вдалося в цю щиру душу,
а все, про що вам співав,
вгадав я, ім'я почувши.

Чесноти с, від яких
ніхто на землі не плаче,
і першою серед них
назву я хоробру вдачу.

Хай славиться мужність скрізь,
надія повік не марна;
мілонгу я присвятив
тобі, Хасінто Чіклана.

Мілонга про Мануеля Флореса

Мануель Флорес помре,
бо так вже ведеться всюди:
спочатку живуть на світі,
а потім вмирають люди.

Та гірко з життям прощатись,
останньої ждати миті,
бо жити мені так любо
і звично на цьому світі.

Дивлюся в досвітній тиші
на руки свої, на жили
й дивуюся: власні руки
здаються мені чужими.

Я стріну чотири кулі
і вмить в забуття полину.
Сказав же мудрець немарно:
народжує смерть людину.

О, скільки очам відкрилось
за довгу мою дорогу!
Хто знає, що вздріють очі,
як душу я ввірю Богу.

Мануель Флорес помре,
бо так вже ведеться всюди:
спочатку живуть на світі,
а потім вмирають люди.

Зі збірки
«Хвала тіні»
(1969)

New England*, 1967

Змінились форми сну мого: доми
тепер червоні сняться з передмістя,
й побронзовіле витончене листя,
ласкавий хмиз і чистота зими.
Земля немов постала з давнини,
прекрасна, як на сьомий день Творіння.
Є сум якийсь у присмерку й змужніння,
відлуння давнє Біблії й війни.
Десь жде мене Америка. А нас
тут запевняють: сніг впаде вже скоро.
Повільність нині і короткість вчора
я відчуваю в надвечірній час.
Блукаю я завулками твоїми,
Буенос-Айрес, де б не був — я з ними.

* Нова Англія (англ.).

Джеймс Джойс

Всі дні буття — в одному дні людини:
від того, як почався часу лік,
і грізний Бог назавжди передрік
всі інші дні й майбутні невзгодини,
до того дня, як води швидкоплинні
земного часу вернуться назад
до Вічності, і згасне все підряд —
майбутнє, вчора — все моє донині.
Між досвітком і ніччю величава
історія земна, весь плин сторіч
приховані: юдея путь крізь ніч,
руїни Карфагена, пекло й слава.
Молю відваги й щастя в Бога я
дістались до вершини того дня.

The unending gift*

Художник пообіцяв нам картину.

Зараз, у Новій Англії, я дізнався, що він помер. Я відчув, як завжди в таких випадках, сум і подив від усвідомлення, що ми подібні до сну. Я подумав про втрату людини й картини.

(Лише боги можуть обіцяти, бо вони безсмертні.)

Я подумав про місце, призначене для картини, де та ніколи вже не висітиме.

А потім я подумав: якби вона була тут, з плином часу вона зробилася б іще однією річчю, ще однією дрібничкою чи деталлю моого дому; тепер вона безмежна, нескінченна, здатна набути будь-яких форм і кольорів і не прив'язана до жодного.

Вона певним чином існує. Вона житиме й сильнішатиме, наче музика, і залишиться зі мною до кінця. Дякую, Хорхе Ларко.

(Люди також можуть обіцяти, бо в обіцянці є щось безсмертне.)

* Незавершений подарунок (англ.).

Речі

Ціпок, монети, шахівниця, карти,
замок, нотатки — за короткі дні,
які ще залишилися мені,
ніхто вже їх не встигне прочитати.
І книга, і — між сторінками — згадка
про незабутній і забутий час:
поблякла і засушена фіалка,
червоне люстtro, у якім не згас
оманний блиск зорі. О, скільки їх —
напильників, порогів, цвяхів, склянок —
речей, що нас стрічають кожен ранок,
незрячих і напрочуд мовчазних.
Їм жити попри наше забуття,
не знаючи, що ми пішли з життя.

Рубаї

Воліє віршем перса голос мій
знов нагадати: час — снувальник мрій
пожадливих, якими є усі ми,
їх Мрійник розкидає потайний.

Стає золою той вогонь, що згас,
і тліном плотъ, ріка — це водночас
життів, твого й моого, минущий образ,
що поступово витікають з нас.

Бундючність зводить монумент дарма,
бо це, як вітер: є — і вже нема,
для вічного Творця століття ціле —
лиш мить, яка минулася притъма.

Спів золотого солов'я звучить
лиш раз єдиний серед верховіть
на схилі ночі, а жадібні зорі
свій скарб не полишають ні на мить.

Ти пишеш вірш, а місяць-молодик
до нього лине, як над ранок звик
до твого саду линути, та в ньому
тебе уже не знайде він повік.

Взірцем для тебе зробиться сповна
нехай криниця: хоч непоказна,
та нечисленні образи одвічні
у присмерку відсвічує вона.

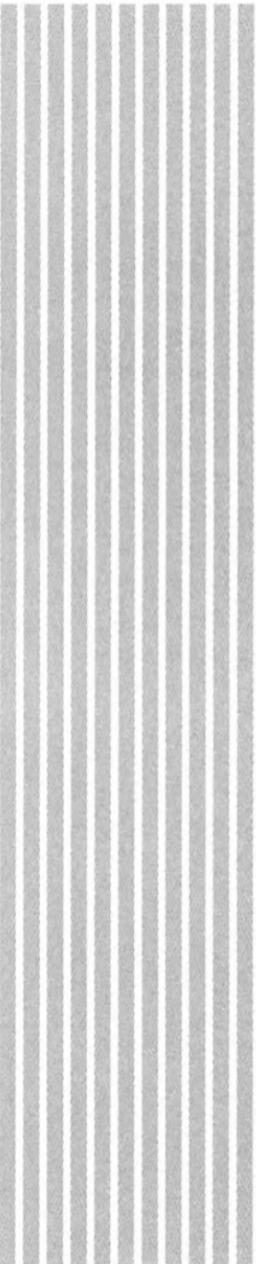
І місяць перса, й надвечір'я ці,
і боязкі прощальні промінці
повернутися. Сьогодні — день вчорашиї.
Ти — ті, хто стали тліном. Ти — мерці.

До Ізраїлю

Ізраїлю, не загубився ти,
бува, у лабіринті рік правічних
моеї крові? У місцинах звичних,
де кров — твоя й моя — могла текти?
Втім, це байдуже. Книга є свята —
усі часи й події від Адама
відтворені у ній: і давня драма
та пам'ять про розп'ятого Христа.
Ти в книзі тій; обличчя в ній відбиті,
немов у люстрі, всі, що в письмена
ці заглядали; здавна всім на світі
являє Бога грізний вид вона.
Хвала тобі: ти ревно на сторожі,
Ізраїлю, борониш мури Божі.

Асеведо

Поля далеких прабатьків моїх
полями Асеведо звуться й досі;
їх годі осягнути, я не в змозі,
як не силкуюсь, уявити їх.
Мої роки збігають, та не встиг
уздріти край, де предків мчали коні,
й все, що їх очі бачили невтомні:
світанки, зорі, куряву доріг.
Усюди є поля. Їх бачив скрізь —
в Айові, і на Півдні, і в Юдеї,
там, де Ісуса ноги в Галілеї,
ступаючи, топтали верболіз.
Вони — мої. Вони в моїм житті:
в бажанні неясному, в забутті.

Зі збірки
«Золото тигрів»
(1972)

Втрати

Де те життя, що я у плині літ
щасливо міг прожити чи невдало
і не прожив? Що в цьому світі мало
на шпагу обернутись чи на щит,
але не обернулось? Предок мій,
перс чи норвежець, де подівся з часом?
Де я не скористався дивним шансом
не сліпнути й забути, хто я такий?
Де кітва й море? Де жадана мить
спокію, що дарує селянину
погідна ніч за клопітливу днину
так, як література це велить.
Я думаю й про подругу тужливо,
яка ждала і досі жде, можливо.

Х. М.

Є вулиця одна, і дім один,
і певні двері, і дзвінок — я знаю,
там давній присмак втраченого раю:
вечірньої пори для мене він
зачинений. Та кожен раз ізнов
до мене голос той жаданий лине:
його я чую в самотині днини
і втиші ночі, що таїть любов.
Ні, все мара, бо інший жереб мій:
це грізна пам'ять, роздуми похмурі
і відданість одній літературі,
і врешті прикра смерть, і супокій.
Один лиш камінь хочу. Прошу тільки
якісь дві дати й забуття навіки.

Religio medici*, 1643

Спаси мене, о Господи! Нема
мольби до Когось в цих словах, благання.
Їх слабкість підказала в мить вагання,
я їх пишу, бо душу страх пройма.
Монтень казав це, Браун і якийсь
іспанець: від мене самого, Отче,
спаси! Від злата, що забрали очі
у темряви, забуток ще лишивсь.
О, як я хочу стати забуттям
і мармуром — спаси мене від цього;
не дай мені знов бути, хоч недовго
тим, ким вже був, колишнім житъ життям.
Що шпаги зачервонені й списи?!

Від сподівання, Господи, спаси.

* «Релігія лікаря» (лат.), написаний 1643 року твір англійського лікаря та письменника Томаса Брауна (1605 — 1681).

Котові

Не мовчазніші дзеркала, ніж ти,
не скрадливіші в досвітку манери;
подоба — в сяйві місячнім — пантери,
що нам дано здаля спостерегти.
Тебе шукаєм марно ми, й хтозна,
який закон нас спонукає вищий;
ти — за захόди сонця й Ганг давніший,
вони твої — самотність, тайна.
Ти пестити себе руці моїй
поблажливо даєш. Змирився навіть
з її любов'ю в схожій на непам'ять
тій вічності, де ти живеш, гордій.
Ти в іншім часі. Наче сон чудовний,
цей простір твій — ти його влáдар повний.

Іст-Лансінг*

Дні та ночі

переплетені (interwoven) пам'яттю й страхом,
страхом, що є різновидом надії,
пам'яттю — так ми звемо шпарини в дитячому забутті.
Мій час був завжди дволиким Янусом,
що дивиться на захід і схід;
сьогодні я хочу оспівати тебе, найближче майбутнє.
Краї Святого Письма та сокири,
дерéва, на які я дивитимусь, але їх не побачу,
вітер з птахами, яких я не знаю,
прохолодні приемні ночі,
що минуть, поринувши в сни і, можливо, в вітчизну,
світляні ключі й двері, що обертаються, —
вони з часом зробляться звичними,
пробудження, коли я казатиму: сьогодні є сьогодні,
книги, які пізнáє моя рука,
друзі й подруги, які будуть голосами,
жовті піски захόду — єдиний колір, що лишився мені,
я оспівую все це й так само
нестерпну пам'ять про знайомі місця у Буенос-Айресі,
де я не був
і не міг бути щасливим.

Я оспівую передвістя твого заходу, Іст-Лансінг,
слова, які я диктую, можливо, точні,
та вони виявляються фальшивими,
бо дійсність незбагненна,
а мова — це порядок незмінних знаків.

Мічиган, Індіана, Вісконсин,

Айова, Техас, Колорадо, Аризона —
я спробую вас оспівати.

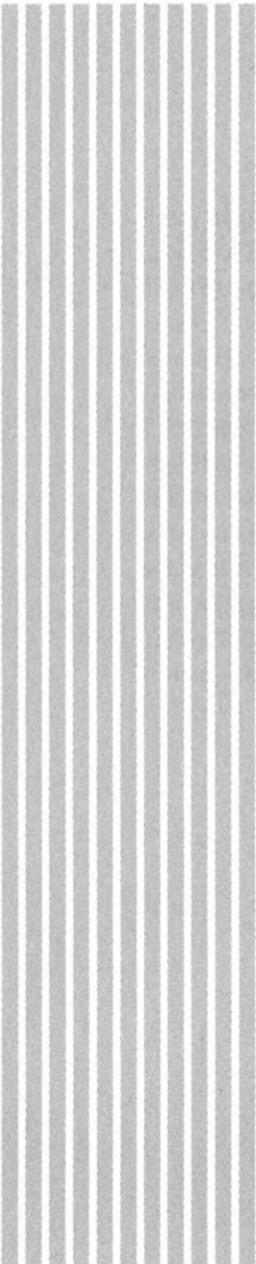
* Місто в США.

Золото тигрів

Хтозна, до часу жовтого заходу
скільки разів дивитимусь ще я,
як взад-вперед могутній тигр бенгальський
ту путь, яка судилася йому,
повторює в своїй заліznій клітці,
не знаючи, що це його тюрма.
Ще й інші тигри з'являться потому,
і серед них — вогненний тигр Блейка;
ще й інше буде золото потому,
метал жагучий той, що ним був Зевс,
кільце, що після дев'яти ночей
дев'ять кілець* породжує, а ті
знов дев'ять, і кінця немає цьому.
Із плином літ покинули мене
всі інші пречудові кольори,
й сьогодні залишаються зі мною
примарне світло, неминучий морок
і золото первісне.
О тигри, о захόди, о сіяння
епічної поезії та міфу,
о найдорожче золото — волосся
твоє, якого прагнуть мої руки.

* Стосовно кільця дев'яти ночей цікавий читач може звернутися до розділу 49 «Молодшої Едди»**. Кільце називалося Драупнір. (Прим. авт.).

** «Молодша Едда» — твір ісландського письменника Сноррі Стурлусона (1178 — 1241), до якого, як до важливого джерела з давньоскандинавської міфології та поетики, часто звертався Х.Л.Борхес.

**Зі збірки
«Незбагненна троянда»
(1975)**

Я

Ось череп, таємниче серце, карк,
дороги крові — їх не бачать очі,
і лабіринти сну, Протея ночі,
а ще, звичайно, тельбухи й кістяк.
І все це я. А ще невірогідне:
я також пам'ять і про меч один,
і про самотнє сонце призахідне,
що перейшло у злато, морок, тлін.
Я той, хто виглядає кораблі,
я — старовинна книга чи картина,
якій набриднув час, я — та людина,
що заздрить всім, хто вже лежить в землі.
Але найбільш вражає те, що в тиші
слова складаю саме я у вірші.

Космогонія

Ані пітьмі, ні хаосу. Пітьмі
потрібні очі, щоб у них завмерти,
як тиші й звукам — вуха, як предмети
свічаду, щоб у нім жили, німі.
Ні простору, ні часу. Дивна річ,
немає навіть божества якого,
щоб вигадало тишу ще до того,
як перша в часі нескінченна ніч
спаде. Не встигла зрушення могутнє
почати Гераклітова ріка,
що плине із минулого в майбутнє,
із забуття у забуття, стрімка.
Та щось уже чекає благостині.
Бутий світовій історії. Віднині.

Сон

Коли опівнічні годинники передвістять великодушний час,
я помандрою далі, ніж веслярі Одіссея,
у край сну, недосяжний
для людської пам'яті.
У тім глибиннім краю я знаходжу рештки того,
що не в змозі збегнути:
прості трави,
дешо інших тварин,
розмови з мерцями,
обличчя, що насправді є масками,
слова стародавніх мов,
а часом неймовірний жах,
який може вселити в нас день.
Я зроблюся всіма чи ніким. Зроблюсь іншим,
яким я мимоволі є, тим, хто дивиться
той інший сон, моє неспання,
оцінюючи його з покірливою усмішкою.

Пантера

Пантері в клітці випало щоднини
повторювати монотонну путь
(хоч їй цього ніколи не збегнуть)
сумної бранки, чорної перлини.
Їх тисячі свій шлях верстають звичний
туди й назад, але вона — одна,
пантера ця, фатальна та сумна,
що йде отак, ії Ахілл одвічний
вві сні побачив, що наснівся греку.
Вона не знала на своїм віку
косулі щойно вбитої смаку,
ані пишноту полонин далеку.
Даремно світ різноманітний. В ньому
роль кожен грає наперед відому.

До солов'я

В яку англійську незбагненну ніч
чи в ніч незмінну над безкрайм Рейном,
загублену в ноочах моих ноочей,
до мого слуху вбогого долинув
твій голос, що доносить давні міфи,
о соловей Верглія та персів?
Можливо, я не чув тебе ніколи,
та наші два життя з'єднались міцно.
Твій символ був немовби дух мандрівний
у книзі, повній зáгадок. Тебе
назвав Маріно* німфою лісів,
і ти вночі співаєш для Джульєтти,
співаєш на заплутаній сторінці,
написаній латиною, у Гайне
ти — соловей Німеччини й Юдеї,
насмішкуватий, запальний, печальний.
Кітс чув тебе заради всіх, назавжди.
Немає жодного з-поміж ясних імен,
якими звуть тебе земні народи,
що не бажало б бути гідним пісні,
твоєї, соловей. Той мусульманин**
тебе омріяв, повного екстазу,
з грудьми, проштрикнутими шпичаком
тряянди, яку ти оспівав
і окровив, вмираючи. Старанно
я плетив плету це в надвечір'ї,
о соловей пустині та морів:
ти в пам'яті, в захопленні і в міфі
гориш любов'ю, з піснею вмираєш.

* Маріно, Джамбаттіста (1569 – 1625) — італійський поет.

** Йдеться про Омара Хайяма.

Сон Алонсо Кіхано

Прокинувсь чоловік: в химернім сні
він щойно бачив бій у чистім полі,
тож бороди торкнувся мимоволі,
щоб зрозуміти, він живий чи ні.
Де чаклуни, що ледве білий світ
він не залишив через їхню змову?
Нікого. Тільки холод. Тільки знову
душевний біль його останніх літ.
Ідальго, що Сервантесу наснивсь,
у власнім сні був Дон-Кіхотом — отже,
подвійний сон змішав їх, й нині, схоже,
щось діється, що вже було колись.
Кіхано спить, і сняться дивні речі
йому: Лепанто, море, свист картечі.

Протей

Перш ніж із веслярами Одіссея
простори моря перетне червлені,
я розрізняю риси незбагненні
одного бога на ім'я Протей.
Пастух отар морських у глибині
віщунським даром володів, одначе
знання свої приховував терпляче
і плів свої пророцтва визивні.
Він, змушений людьми вряди-годи,
робився левом враз, то, наче жартом —
багаттям або деревом, то раптом
краплиною води серед води.
В тобі одна людина й сонм людей,
тому тобі не дивина Протей.

Про незнане

Не знає місяць ні того, що ніч
освітлює, ні що він місяць навіть;
ані пісок, що він пісок. Не тямить
про власну форму жодна в світі річ.
І шахові фігури теж від гри
далекі, як рука, що водить ними.
Можливо, доля з примхами своїми,
що радості в них менше, ніж жури,
не нам належить, іншому. Хтозна;
тож марно всує згадувати Бога.
Ні страх, ні сумнів — тут не допомога,
ані молитва наша мовчазна.
З якого лука пущено й звідкіль
мене — стрілу? Яка у мене ціль?

Брунанбург, 937 рік*

Нікого поруч з тобою.
Вчора я вбив у бою людину.
Він був високий і жвавий, з білявого роду Анлафа.
Меч увійшов у груди трохи ліворуч.
Він впав на землю й став порохном,
здобиччю ворона.
Ти марно чекатимеш його, жінко, якої я не бачив.
Його не привезуть кораблі, що втекли
по жовтій воді.
На світанні
твоя рука шукатиме його вві сні.
Твоє ліжко холодне.
Вчора під Брунанбургом я вбив людину.

* Слова сакса, який брав участь у битві, в якій військо Весекса** здобуло перемогу над коаліцією шотландців, данців та бритів під проводом Анлафа (Олафа) Ірландського. Вірш перегукується із сучасною одою, близькуче перекладеною Теннісоном. (Прим. авт.).

** Весекс — держава західних саксів.

Сліпий

I

Ти вигнаний із розмаїття світу,
з облич, що залишилися незмінні,
із близьких вулиць, далечених нині,
з учора ще глибокого блакиту.
Із книг тобі лишилось те, що пам'ять,
ця форма забуття, не загубила,
та їхній зміст згадати вже несила,
ти лиш формат та назви встиг затямить.
На кожнім кроці — пастка. Ти зі сходів
упасти можеш будь-якої миті.
Повільний бранець я у соннім світі,
в якому ні світанків, ні заходів.
Одна суцільна ніч. І віршем в ній
я світ хисткий звести повинен свій.

II

Відколи я прийшов в цей світ широкий,
де вод глибинь і стиглій виноград,
ретельний час, у пам'яті короткий,
крав форми світу в мене всі підряд.
Стирали поступово дні та ночі
обличчя любі й літери чужі,
на марні книгозбірні й стелажі
вважають марно виснажені очі.
Червоний, синій — два порожні звуки,
туман суцільний. Люстро, на біду,
зробилось сірим. В темному саду
тряоянду темну пестяТЬ мої руки.
Лишились жовті форми й на додачу
кошмарні сни — єдине, що я бачу.

All our yesterdays*

Чиї вони, мої минулі дні?
Маленького женевця, що утиші
гекзаметром складав латинські вірші,
яких роки позбулись очисні?
Чи хлопчика, що в книгозбірні міг
годинами дивитися на карти
або малюнки згубливі шукати
пантери й тигра на сторінках книг?
А чи того, хто двері, за якими
вмираючий відходив чоловік,
відкрив й лице, що згасло вже навік,
поцілував вустами боязкими?
Я той, що їх на світі вже нема.
І ними бути зараз вже дарма.

* Усі наші вчора (англ.).

Мої книги

Мої книги (вони не знають про мое існування) —
така ж частка мене, як це обличчя
з сірими скронями та сірими очима
(я марно шукаю їх у дзеркалах
і дотикаюся долонею до них).
Я не без логічної прикрості думаю
про те, що найважливіші слова,
які визначають мене, містяться на цих сторінках
(що не знають, хто я такий),
а не на тих, що я написав.
Нехай так. Голоси небіжчиків
лунатимуть у мені до скону.

Свідок

Сон про гіганта, що йому наснivсь,
життєве ще в Бретані мав начало;
він рветься в бій, насунувши забralo,
і Rosinant вже перейшов на рись.
А вітер дме, й противиться невміч
дивам — махають вітрякові крила.
Кінь падає, і зброя не вціліла,
та — хай там що — а це буденна річ.
Впав рицар, не здолавши перешкоди,
і добре бачив це сусідський син,
проте не взнає він кінця пригоди,
бо вирушить до Індій скоро він,
і сном посеред дикої природи
йому зададуться вершник той і млин.

Біла олениця

З яких англійських давнішніх лугів
чи з перської гравюри, чи, можливо,
з минулого прийшла вона, щоб диво
збулось, і нею я сьогодні снив?
Луг перетнула і, неначе враз
у золоті вечірнього світила
ростанула ця олениця біла,
вся — забуття і пам'ять водночас.
Ті числа, що під владний їм цей світ,
дали тебе для сну, не в володіння;
можливо, знов тебе в мить сновидіння
я стріну, оленице, з плином літ.
Я також сон, й триватиму насилу
я довше сну про оленицю білу.

Зі збірки
«Залізна монета»
(1976)

Елегія Вітчизні

Зоря була не золота — залізна.
Тут із морського порту та пустині,
кількох чоловіків і широчіні
пейзажів гартувалася Вітчизна.
Були війна з іспанцями в тім гарпі
і мужність, і ворожа сила бита.
Бразилія й тиран. Несамовита
історія. Стояло все на карті.
Червоні цифри справжнього величчя,
цей мармур, ці фігури героїчні,
парламенти і фрази патетичні,
усі оці сторіччя й двохсотріччя —
лиш вбогий попіл, тъмяний відблиск, дим
вогню, що вирував тут перед тим.

Інквізитор

Я катом став, хоч вийти в жертву міг.
Вогнем я душі очищав, а власну
аби спасти, молитву повсякчасну
творив, до сліз вдавався та вериг.
В автодафе я здрів, що сам прорік:
багаття милосердно тріпотіло
й судомилося голе грішне тіло,
і сморід був, ічувся смертний крик.
Я вмер. Забув всі зойки і слова,
та знаю я, що каяття огидне —
це злочин, разом з першим їх вже два,
їх вітер часу пожене, і згине
назавжди каяття моє і гріх.
На жаль, я змарнував безглуздо їх.

Конкістадор

Багато раз вмирав і жив я тут.
На Карвахаля озивавсь, Кабреру...
Вино до дна хилити мав манеру.
Я — архетип. Вони — звичайний люд.
За Хрест і за Іспанію на бій
я йшов. І цілій континент великий
я підпалив, бо він невірний, дикий.
В Бразилії ніс пррапор полковий.
Ані Христу, ні королю, ні злоту
ніколи б не зробити цю роботу —
впокорити язичників, зате
моя тут добре прислужилася шпага,
а ще завзяття в битвах і відвага.
Я мужньо бився. Інше все пусте.

Батькові

Ти так хотів, щоб вмерли водночас,
твоя душа велика й тіло. В іншу
тінь увійти хотів, щоб страхом тишу
чи болем не розбуркати невчас.
Спокійно ти чекав останню мить,
як кулі батько твій на полі бою.
Війна не розпустила над тобою
звитяжність: парка* перетяла нить.
Ти помираєш усміхнений, сліпий.
Не сподівався в потойбіччі, схоже,
нічого ти побачити, та, може,
тінь твоя вздріла архетип, який
грек вимріяв. Ключ від якої днини
ховає мармур — тайна для людини.

* У давньоримській міфології — богиня долі.

Докори сумління

Я скоїв найстрашніший гріх з усіх,
що тільки може скоїти людина:
не був щасливим. Забуття крижина
хай десь мене за цей загубить гріх.
Вогню, землі, повітрю та воді
призначили мене батьки — для втіхи,
та я не був щасливим, як на лихо,
і зрадив їхні мрії золоті.
Мій мозок прилюбивсь до інших справ,
до вигадок мистецької уяви,
і я сплітив химери для забави.
І втратив мужність, що успадкував.
Постійно, невідступно, щохвилини
зі мною тінь нещасної людини.

**Зі збірки
«Історія ночі»
(1977)**

Альгамбра*

Голос води утішний
для того, кому набриди чорні піски,
для простертої руки утішний мармур колони,
утішні звивисті рівчаки, якими тече вода
серед лимонних дерев,
утішна мелодія заджаля**,
утішна любов і утішна молитва,
звернена до самотнього Бога,
утішний жасмин.

Марний ятаган
супроти численних списів.
марно бути кращим.
Утішно відчувати й передчувати, сумний владарю,
що лагідні твої слова — це прощання,
що тобі не дадуть ключа,
що хрест невірних перекреслить півмісяць,
що надвечір'я, яке ти бачиш, — останнє.

* Палац-фортеця мавританських володарів Гранади, останній з яких, Боабділ (Абу Абдаллах), здав її іспанцям.

** Заджаль — стародавня поетична форма арабського походження.

Музична скринька

Японська музика. Скупо
з клепсидри падають краплі
повільного меду чи невидного золота,
що повторюють в часі дійство
вічне та тлінне, загадкове й ясне.
Мені лячно, що будь-яка з них
може бути останньою. Це минуле,
що повертається. З якого ж то храму,
з якого саду на верховині,
з якого вдивляння в не знаю яке море,
з якої сором'язливої меланхолії,
з якого забутого й віднайденого надвечір'я
до мене линуть вони, їхнє давнє майбутнє?
Я не знаю цього. Байдуже.
Я в цій музиці є й хочу бути. Я сходжу кров'ю.

Книга

Вона всього лиш річ серед речей,
але і зброя. В Англії скували
її у тисяча шістсот четвертім році
і зарядили мрією. У ній
є звук і лють, є ніч і є багрянець.
Я зважую її в руці. Хто скаже,
що містить пекло: бородатих відьом
(вони насправді парки), і кінджали
(виконувачі всіх законів пітьми),
і вишукану атмосферу замку,
що смерть твою побачить, й ніжну руку,
яка моря залити кров'ю здатна,
і шпагу, і далекий гомін битви.

Це стовпище спокійно спить собі
в одній із книг, що мовчки притаїлась
десь на полиці. Спить собі й чекає.

Things that might have been*

Я думаю про те, що статися могло, але не сталося.
Трактат про грецькі міфи, що Беда** так-таки
не написав.
Той незбагнений твір, що Данте прозирнув хіба що,
коли в «Комедії» своїй поставив крапку.
Історію без дня Хреста і дня цикути***.
Історію без образу Єлени.
Людину без очей, які для нас відкрили місяць.
В триденній битві перемогу Півдня під Геттісбергом****.
І нами не розділену любов.
Імперію, що вікінги створити не схотіли.
Цей світ без колеса або троянди.
Висловлювання Джона Донна***** про Шекспіра.
Ще один ріг єдинорога.
І птаха із ірландської легенди, що в двох місцях
знаходиться водночас.
І сина, якого я не мав.

* Речі, що могли статися (англ.).

** Беда Вельмишановний (672 – 735) — англосакський учений і письменник.

*** Тут мається на увазі день, коли засуджений до страти Сократ відмовився врятуватися втечею й покінчив життя самоубіством, випивши цикуту.

**** Геттісберг — місто в США, біля якого в битві, що тривала з 1 по 3 липня 1863 року, армія північних штатів перемогла військо південців.

***** Джон Донн (1572 – 1631) — англійський поет, попередник В.Шекспіра.

Дзеркало

Мене в дитинстві дзеркало лякало,
показуючи протилежний образ
або безлику маску, що ховала
щось безперечно грізне. Я боявся
також, що дзеркала безмовний час
із повсякденного зіб'ється раптом курсу
людських годин й помістить на своєму
примарному далекому краю
створіння, форми й кольори нові.
(Про це мовчав я, хлопчик боязкий.)
Боюсь і досі, що обличчя справжнє
душі моєї дзеркало ховає;
спотворене провинами та болем,
Бог його бачить і, можливо, люди.

Історія ночі

Упродовж своїх поколінь
люди звели ніч.
Спершу вона була сліпотою та сном
і колючками, що ранять босі ноги,
і страхом перед вовками.
Ми ніколи не знаємо, хто вигадав слово,
щоб означити час пітьми
між заходом і сходом сонця;
ми ніколи не знаємо, якому століттю
належить тайнопис зоряного безмежжя.
Інші започаткували цей міф.
Її творила матір безтурботних богинь,
що тчуть долю*,
її офірували чорних овець
та півня — провісника її смерті.
Дванадцять осель будували для неї халдеї**;
нескінченні світи, портик.
Її формували латинські гекзаметри
й жах Паскаля.
Луїс де Леон*** побачив у ній вітчизну
своєї враженої душі.
Сьогодні ми відчуваємо, що вона невичерпна,
як старе вино,
і ніхто не може дивитись на неї без запаморочення,
а час наділив її вічністю.

Подумати тільки, що її б не було
без цих кволих знарядь — очей.

* За давньогрецькою міфологією, богині долі мойри є дочками богині ночі Нікс; у давньоримській міфології мойрам відповідають парки.

** Племена, що жили в першій половині першого тисячоліття до н.е. на території Месопотамії.

*** Луїс де Леон (1527–1591) — іспанський поет-містик, теолог, перекладач «Пісні над піснями».

Зі збірки
«Тайнопис»
(1981)

Той*

О дні, що віддані зусиллям марним
забути біографію поета
мізерного Південної півкулі,
якому феї чи то зорі тіло
дали таке, що не лишило сина,
і сліпоту — півтемряву й в'язницю,
і старість — передвісницю сконання,
і славу, що її ніхто не гідний,
і звичку вимережувати вірші,
і давню пристрасть до енциклопедій,
ґрунтовних мап і матової кости
слонової, й невиліковну тугу
за звуками латини, і окремі
картини Единбурга та Женеви,
що в пам'яті лишились, забуття
імен і дат, культ Сходу, що його
різноплемінний Схід не розділяє,
і переддень непевної надії,
а ще етимології нестримність
і мови саксів речення залишні,
і місяць, який завжди нас вражає,
і кепську звичку цю — Буенос-Айрес,
смак грона виноградного й води,
й какао, солоднечу мексиканську,
якісь монети, пісковий годинник, —
поета, що одного дня, такого ж,
як безліч інших, змириться з цим віршем.

* Цей вірш, як майже всі інші, зловживає безладним переліком.
Щодо цієї поетичної фігури, до якої так вдало звертався Волт
Вітмен, можу сказати лише, що вона повинна здаватися
хаосом, безладом, але бути в своїй суті космосом, порядком.
(Прим. авт.).

Елегія

Він потай від усіх, і навіть люстра,
сьогодні кілька сліз людських пролив.
Не може знати він, що споминають
усі ті речі, які варті сліз:
краса Єлени (він її не бачив),
ріка нестримна швидкоплинних літ,
рука Ісуса на розп'ятті римськім,
і попіл спаленого Карфагена,
а також соловей угорця й перса,
коротке щастя і наступна туга,
слонова кістка й мелодійні строфи
Верглія, що труд мечів уславив,
і дивовижні форми хмар в усі
нові та неповторні надвечір'я,
і ранок, що повинен стати днем.
Там, за дверима, створений з любові,
самотності та часу чоловік
в Буенос-Айресі оплакав щойно
усі ці речі.

Творець

Ми — річка, на яку ти, Геракліте,
пославсь. Ми — час. Його незмінний плин
усе несе з собою: левів, гори,
оплакану любов і попіл втіхи,
оманливу надію нескінченну,
і пишні назви царств, що стали тліном,
текзаметри і грецькі, і латинські,
сумне похмуре море на світанні,
і сон, цей передчасний присмак смерті,
і воїна, і зброю, й монументи,
і Януса обличчя, незнайомі
одне із одним, й лабіринти з кістки
слонової — їх тчуть на шахівниці
фігури, й Макбета червону руку,
що здатна закривавити моря,
й годинників таємний труд в пітьмі,
і люстро, що глядить собі невпинно
у інше люстро, й їх ніхто не бачить,
сталеві плити і готичний шрифт,
шматочок сірки у шухляді шафи,
а ще нічниць важкі тривожні дзвони,
світанки, надвечір'я і відлуння,
твань і пісок, і ягель, й сновидіння.

Я — образи всі ці, а більш нічого:
нудьга їх кличе і тасує жереб.
Із них я, попри сліпоту та кволість,
створити мушу свій нетлінний вірш
і (це моя повинність) врятуватись.

Вершина

Ті письмена, що їх за довгі роки
лишили інші і твій страх згадав,
тебе вже не спасуть, бо нині став
ти центром лабіринту — твої кроки
його зіткали. Не спасуть страждання
Ісуса та Сократа, ані той
Сіддхартха* золотий, що, як герой,
смерть у саду прийняв у час смеркання.
І слів тобою мовлених тьма-тьменна
й написаних — все тлін і все дарма,
і в Долі співчуття до нас нема,
і Божа ніч насправді нескінченна.
Матерія твоя — час, що струмить.
Ти в ньому — кожна одинока мить.

* За індійською міфологією, син великого царя Суддходани з роду Сонця, майбутній Будда.

Праведники

Людина, котра вирощує сад, як того хотів Вольтер.
Людина, вдячна за те, що на землі існує музика.
Людина, котра з радістю відкриває походження слова.
Двоє службовців, які в кав'янні на Півдні мовчки
грають у шахи.

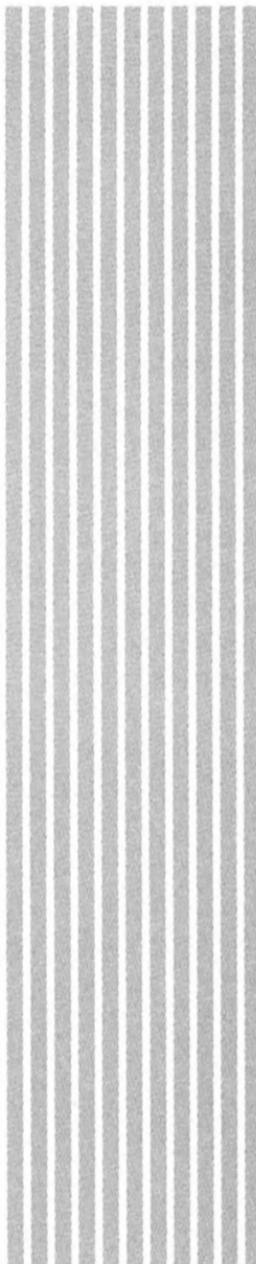
Гончар, який задумує колір і форму.
Друкар, який вправно набирає цю сторінку,
хоч вона йому, може, й не до вподоби.
Жінка та чоловік, які читають
останній тривірш якоїсь поеми.

Людина, котра пестить сплячу тварину.
Людина, котра виправдовує або
прагне виправдати зло, що їй вчинили.
Людина, вдячна за те, що на землі був Стівенсон.
Людина, котра воліє, щоб мали рацію інші.
Ці люди, незнайомі між собою, рятують світ.

Співучасник

Шпигун

У видимому свіtlі битв
інші віддають життя за вітчизну,
і їх увічнює мармур.
Я потай блукав містами, які ненавиджую.
Я віддав їй інше.
Я зрікся власної гордості,
зраджував тих, хто вважав мене другом,
купував зізнання,
проклиnav власну вітчизну.
Я змиряюсь з безчестям.

**Зі збірки
«Змовники»
(1985)**

Цезар

Ось все, що залишилось від людини.
Це мертвє тіло, цей нещасний тлін,
що Цезарем недавно звався. Він
не витримав страшної різанини.
Ось та жорстока спинена машина,
що дбала лиш про славу й майбуття
і вірила: належить їй життя,
вона творить історію повинна.
Ось імператор, що від нагороди
відмовився розважно — від вінка,
вів кораблі успішно та війська,
йому корились всі краї й народи.
А ось той інший — згодом, з плином літ
ще тінь його заступить цілий світ.

Тріада

Полегкість, яку мав відчути Цезар того ранку у Фарсалі*, коли подумав: «Сьогодні битва».

Полегкість, яку мав відчути Карл Перший, коли побачив крізь шибку досвіт і подумав: «Сьогодні день ешафоту, мужності та сокири».

Полегкість, яку відчуємо ти і я в ту мить, що передує смерті, коли доля звільняє нас від сумної звички бути кимось і відтягая Всесвіту.

* Фарсала — місто в Греції, біля якого 6 червня 48 року до н.е. Цезар здобув перемогу над Помпеєм.

Це ріки

Усі ми — час. Усі ми як один —
відома здавна притча Геракліта.
Ми — не твердий алмаз, несамовита
ріка, що їй не зупинити плин.
Ми — і ріка, і грек; у бистрині
він бачить свій відбиток, ген під нами.
Немов кришталь, сяйливими вогнями
той міниться в рухливій глибині.
Ми течемо до моря. Ми — глибінь,
яку поволі огортає тінь.
Все з нами попрощається. Як на зло,
монету власну пам'ять не карбус.
І все ж щось залишається не всує,
і квилить щось за тим, що відійшло.

Вечір

Всі вечори минулі та наступні
є вечером одним бозна-чому,
вони — сумне самотнє скло, йому
біль забуття й біг часу недоступні.
Вони — відбитки вечора, що — вічний —
красується у небі потайнім.
Є риба, терези й зоря на нім,
підземне джерело і меч двосічний.
Усе це — архетипи. Геніальний
так твердить в дев'яти книжках Плотін;
що як життя недовгочасний плин —
божественного вібліск моментальний?
В оселю вечір входить непозбутній.
Сьогоднішній, вчоращеній і майбутній.

Вовк

Спритний і сірий, в останньому присмерку
він лишає свої сліди на бéрезі
безіменної річки, яка втамувала спрагу,
що горло йому сушила, і води якої
не відбивають зорі. Цього вечора вовк —
самотня тінь, котрій дошкуляє холод
і котра шукає самицю.

Він — останній в Англії вовк.

Його знають Один і Тор. Король
у своїй кам'яній оселі надумав
покінчти з вовками. Вже скували
те залізо, від якого ти мусиш вмерти.

Сакський вовче, ти був народжений марно.
Не досить бути жорстоким. Ти — останній.
Тисяча років мине, юти насишся
одному старому в Америці.

Цей майбутній сон нічим тобі не зарадить.
Сьогодні тебе оточують люди,
що йшли по слідах, які ти лишав,
спритний і сірий, в останньому присмерку.

Хмари

I

Немає речі жодної, що б нею
Хмарина не здавалась. Хоч би храми
із грубого каміння, з вітражами,
що нищить час. Чи взяти «Одіссею» —
мінливу, наче море, бо відмінна
вона щоразу в чомуусь. Лиця наші,
у дзеркалах відбиті, вже інакші,
і лабірінт химерний — кожна днина.
Ми ті, хто йдуть. Хмарина, що направду
в західну розпадається годину, —
ось образ наш. Троянда без упину
на іншу обертається троянду.
Ти море, і хмарина, й забуття.
І все, що втратив ти без вороття.

II

Пливуть повітрям гори безпечальні,
чи то сумні й хмурні тримають путь,
потъмарюючи день. Звичайно звуть
їх хмарами. В них форми надзвичайні.
Шекспір одну завважив. На дракона
вона скидалась. В надвечірній час
він в слові блиск її відбив, і нас
донині тішить хмара та червона.
Так що є хмари? Форми випадкові?
Чи Бог, що нескінченний труд вершить,
їх потребує, й кожна з них — це нить
у тканій ним картині загадковій?
Пихи не менше в хмари, ніж у того,
хто ладен милуватись нею довго.

On his blindness*

Оточений з роками день і ніч
я наче вогняною пеленою,
без форм і кольорів переді мною
всі речі, мов одна- єдина річ.
Чи то ідея речі. Пелена —
ніч споконвічна й велелюдна днина,
химерне світло ллє своє й, незмінна,
чогось чекає вдосвіта вона.
Чиєсь лице побачити б хотів
я хоч би раз. Не втішать мої очі
томи, що руки впізнають охоче,
бліск місяця й високий лет птахів.
Хтось має цілий світ для споглядання,
а я — пітьму і хист до віршування.

* На його сліпоту (англ.).

Попіл

Готельний номер, схожий на всі інші.
Година без метафори. Сієста
(в ній розчиняємося й губимося ми).
Води простої прохолода в горлі.
Туман ледь-ледь сіріючий, що очі
вдень і вночі сліпцям заволікає.
Адреси тих, хто вже, либо нь, померли.
Розсіяння і сновидінь, і снів.
Плин Рейну й Рони біля наших ніг.
Хвороба, що минулася. Ці речі
є надто вже буденними для віршів.

Надгробок і Чилі

Я стільки тут разів блукав поволі,
але забув, коли вже це було.
Здається, далі день той, як на зло,
ніж Ганг. Утім, облишмо примхи долі.
Тепер мое минуле — річ придатна
для ліплення, мов глина (кожен раз
її веде мистецтво, нищить час),
і жодному авгуру не підвладна.
Можливо, там, в пітьмі, був меч один
або троянда. Їх тепер примхливі
ховають тіні у своєму лігві.
Мені ж лишився тільки попіл. Тлін.
Позбудусь масок, що носив; з життям
розставшись, стану власним забуттям.

ЗМІСТ

<i>Сергій Борщевський</i>	
Письмена Борхеса	5
Зі збірки «Шал Буенос-Айреса» (1923)	9
Південь	11
Троїцди	12
Порожня вітальня	13
Докори сумління через будь-яку смерть	14
Afterglow	15
Зі збірки «Місяць навпроти» (1925)	17
На обрії передмістя	19
Рукопис, знайдений у книзі Джозефа Конрада ..	20
Майже Страшний суд	21
Усе мое життя	22
Зі збірки «Зошит Сан-Мартіна» (1929)	23
Ніч, коли на Півдні біля нього пильнували	25
Франсіско Лопесу Меріно	27
Зі збірки «Творець» (1960)	29
Вірш про дарунки долі	31
Пісковий годинник	33
Шахи	35
I	35
II	35
Дзеркала	36
Дощ	38
До портрета капітана армії Кромвеля	39
Старому поетові	40
Blind Pew	41
Спомин про привид із тисяча вісімсот	
дев'яносто якогось року	42
Спомин про смерть полковника Франсіско	
Борхеса (1833 — 1874)	43
Борхеси	44
Луїсові ді Камоеншу	45

Зі збірки «Інший, той самий» (1964)	47
Циклічна ніч	49
Вірш про четверту стихію	51
Компас	53
Поет XIII століття	54
Солдат Урбіни	55
Межі	56
Інший	58
Троянда і Мільтон	59
Читачі	60
Євангелія від Св. Івана, I, 14	61
Пробудження	62
«Одіссея», пісня двадцять третя	63
Напис на примірнику «Беовулфа»	64
До меча у Йоркському соборі	65
Паріж, 1856 рік	66
Рафаель Кансінос-Ассенс	67
До вина	68
1964	69
I	69
II	69
Ewigkeit	70
Спіноза	71
Ранок 1649 року	72
Поетові-саксу	73
Буенос-Айрес	74
Буенос-Айрес	75
Кінджал	76
Мертви забіяки	77
Зі збірки «Для шести струн» (1965)	79
Мілонга про Хасінто Чіклану	81
Мілонга про Мануеля Флореса	83

Зі збірки «Хвала тіні» (1969)	85
New England, 1967	87
Джеймс Джойс	88
The unending gift	89
Речі	90
Рубаї	91
До Ізраїлю	92
Асеведо	93
Зі збірки «Золото тигрів» (1972)	95
Втрати	97
Х. М.	98
Religio Medici, 1643	99
Котові	100
Іст-Лансінг	101
Золото тигрів	102
Зі збірки «Незбагненна троянда» (1975)	103
Я	105
Космогонія	106
Сон	107
Пантера	108
До слов'я	109
Сон Алонсо Кіхано	110
Протей	111
Про незнане	112
Брунанбург, 937 рік	113
Сліпий	114
I	114
II	114
All our yesterdays	115
Мої книги	116
Свідок	117
Біла олениця	118

Зі збірки «Залізна монета» (1976)	119
Елегія Вітчизні	121
Інквізитор	122
Конкістадор	123
Батькові	124
Докори сумління.	125
Зі збірки «Історія ночі» (1977)	127
Альгамбра	129
Музична скринька	130
Книга	131
Things that might have been	132
Дзеркало	133
Історія ночі	134
Зі збірки «Тайнопис» (1981)	135
Той	137
Елегія	138
Творець	139
Вершина	140
Праведники	141
Співучасник	142
Шпигун	143
Зі збірки «Змовники» (1985)	145
Цезар	147
Тріада	148
Це ріки	149
Вечір	150
Вовк	151
Хмари	152
I	152
II	152
On his blindness	153
Попіл	154
Надгробок і Чилі	155

Літературно-художнє видання
Хорхе Луїс Борхес
ВИБРАНІ ПОЕЗІЙ
З іспанської переклав Сергій Борщевський

Відповідальний редактор Анета Антоненко
Редактор Наталія Чорпіта
Коректор Ілона Вівчарук
Макет і художнє оформлення Михайла Євшини

Підписано до друку 20.09.2013 Формат 84x102/32
Папір офсетний. Гарнітура *BalticaC*. Друк офсетний.
Обл.-вид.арк. 6.25. Ум.-друк.арк. 8.4. Тираж 2000 прим. Зак №452

Видавець: ТОВ«Кальварія»
Свідоцтво про внесення суб'єкту видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розаювсюджувачів продукції серія ДК № 676 від 16.11.2001 р.
9/6, вул. Коцюбинського, Львів, 79005, Україна

Для листування:
а/с 108, 01054, Київ, Україна

Збут Львів:
zbut@calvaria.org

Друк ТОВ «Друкарня «Рута»
11, вул. Князів Коріатовичів, м. Кам'янець-Подільський, 32302,
Україна. Свідоцтво ДК № 4060 від 29.04. 2011р.

- Б 83** **БОРХЕС Хорхе Луїс** Вибрані поезії/Переклад з іспанської Сергія Борщевського. — Львів: Кальварія, 2013. — 160 с.
ISBN 978-966-663-420-0

Хорхе Луїс Борхес (1899-1986) — прозаїк, поет і публіцист, легенда сучасного літературного світу, Національна гордість Аргентини та символ літератури XX століття. Його світ — багатобарвний і безмірний, де незображені поєдналися світогляд аргентинця й громадяніна цілої планети — умістив героїв давньогрецьких міфів і скандинавських саг, філософів, полководців, царів, іспанських конкістадорів і ватажків змагань за незалежність Південної Америки. А ще безліч поетів і прозаїків різних часів і народів разом з їхніми персонажами. Всі в одному часовому вимірі — для Борхеса вони були сучасниками. Світ Борхеса наповнювали своїми голосами Верглій, Шекспір, Верлен, Вітмен, Кіплінг, Спіноза... І з-поміж найулюблених — Гомер і Мілтон, його сліпі побратими.

Фото: Armando Ortega

Хорхе Луїс Борхес (1899 – 1986) — прозаїк, поет і публіцист, легенда сучасного літературного світу. Національна гордість Аргентини та символ літератури ХХ століття. Володар багатьох премій, нагород і титулів: коммандаторе Італійської Республіки, командор французького ордена Почесного легіону «За заслуги в літературі та мистецтві», кавалер ордена Британської імперії «За видатні заслуги» та іспанського ордена «Хрест Альфонсо Мудрого», доктор Сорбонни, Оксфордського й Колумбійського університетів, лауреат премії Сервантеса тощо.

Його поетична творчість поділяється на два періоди, між якими відстань у тридцять років. У першому — три видані збірки: «Шал Буенос-Айреса» (1923), «Місяць навпроти» (1926), «Зошит Сан-Мартіна» (1929). Збірок могло бути більше, але найперші три так і не побачили світ: вимогливий до себе юнак їх знищив. Другий період розпочинається книгою «Творець» (1960) і триває до кінця життя Борхеса. Остання збірка його поезій «Змовники» (1985) вийшла друком за рік до смерті автора.

Зазвичай до Борхеса пристосовують його ж таки улюблені метафоричні образи: сни, дзеркала, лабіринти... В цьому, мабуть, є певний сенс («Я запропонував Маседонію разом покінчити життя самогубством, аби нішо не завадило нам продовжити дискусію, — каже герой чарівної мініатюри «Діалог про діалог». «Маю підохру, що, зрештою, ви не наважились», — завважує співрозмовник і чує у відповідь: «щиро кажучи, я не пам'ятаю, чи покінчили ми життя самогубством тієї ночі»).

Однак мені творчість Борхеса більше нагадує серпантин гірської дороги, коли, їдучи вгору, час від часу опиняєшся над тими самими місцями, але спостерігаєш їх уже з іншого ракурсу.

Сергій Борщевський

ISBN 978-966-663-420-0

9 78966 634200